МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0133-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньої програми «Початкова освіта»
В. В. Щербакова

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент _____
Ю. Є. Зубцова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент _____
А. Ф. Курінна

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Щербаковій Владиславі Володимирівні

1. Тема роботи: «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі»
керівник роботи Зубцова Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент
затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи: 25.10.2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики та курсових робіт.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): дослідити розвиток інтеграційних процесів в освіті; визначити особливості інтегрованого навчання в початковій школі в контексті запровадження концепції Нової української школи; проаналізувати існуючу теорію та практику підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі; вивчити стан готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі; схарактеризувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.
5. Перелік графічного матеріалу: таблиці з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю.Є.	01.12.2023 р.	01.12.2023 р.
Розділ 1	Зубцова Ю.Є.	08.01.2024 р.	08.01.2024 р.
Розділ 2	Зубцова Ю.Є.	25.04.2024 р.	25.04.2024 р.
Висновки	Зубцова Ю.Є.	09.09.2024 р.	09.09.2024 р.
Додатки	Зубцова Ю.Є.	01.10.2024 р.	01.10.2024 р.

7. Дата видачі завдання: 01.12.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	грудень	виконано
2	Написання вступу	грудень-січень	виконано
3	Написання першого розділу	січень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	квітень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 60 с., 87 джерел.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, нормативно-правових документів; термінологічний аналіз; порівняння, класифікація, узагальнення; прогнозування та моделювання; анкетування, спостереження, тестування, констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту.

Теоретичне значення роботи: уточнення провідних понять дослідження; визначенні педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Практичне значення: дібрано діагностичний інструментарій для визначення стану готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі; запропоновано методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Галузь використання: заклади вищої освіти.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ІНТЕГРАЦІЯ, ІНТЕГРОВАНИЙ ПІДХІД, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, ПОЧАТКОВА ОСВІТА

SUMMARY

Shcherbakova V. V. Formation of the Readiness of Future Primary School Teachers to Apply an Integrated Approach in the Educational Process.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, a list of references (87 items, 6 of them in a foreign language).

In the conditions of globalization of world processes, the problem of forming a personality that has the ability for complex and systemic thinking, and can also find relationships between the phenomena of reality, arises. This is facilitated by an integrative approach in education, which makes it possible to generalize individual concepts and ideas of a person, to form a holistic picture of the world, and to form the student of education as a complete personality. Future primary school teachers should be ready to use integrated forms of organization of the educational process.

The purpose of the study: to theoretically substantiate the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to use an integrated approach in the educational process.

The research tasks:

- to investigate the development of integration processes in education;
- to determine the features of integrated education in primary school in the context of the introduction of the concept of the New Ukrainian School;
- to analyze the existing theory and practice of training future primary school teachers for the use of an integrated approach in the educational process;
- to study the state of readiness of future primary school teachers for the implementation of an integrated approach in the educational process;
- characterize the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to use an integrated approach in the educational process.

The object of the research: professional training of future primary school teachers.

The subject of the study: pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to use an integrated approach in the educational process.

The first part of the study “Theoretical principles of training future primary school teachers for the use of an integrated approach in the educational process” examines the development of integration processes in education; features of integrated education in elementary school; theory and practice of training future primary school teachers to use an integrated approach in the educational process.

In the second part of the study “Methodical principles of training future primary school teachers for the use of an integrated approach in the educational process” the state of readiness of future primary school teachers for the implementation of an integrated approach in the educational process was analyzed; the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to use an integrated approach in the educational process are substantiated.

Keywords: training of future teachers, pedagogical conditions, integration, integrated approach, younger school students, educational process, primary education.

ЗМІСТ

Вступ……. 8
Розділ 1. Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі……... 12
1.1. Розвиток інтеграційних процесів в освіті…… 12
1.2. Особливості інтегрованого навчання в початковій школі…….. 22
1.3. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі……... 36
Розділ 2. Методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі……... 45
2.1. Стан готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі……. 45
2.2. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі……... 54
Висновки……... 65
Список використаних джерел……. 69
Додатки…….. 78

ВСТУП

В умовах глобалізації світових процесів, постає проблема формування особистості, яка має здатність до комплексного та системного мислення, а також може знаходити взаємозв'язки між явищами дійсності. Цьому сприяє інтегративний підхід в освіті, що дозволяє узагальнити окремі поняття та уявлення людини, сформувати цілісну картину світу та формувати здобувача освіти як цілісну особистість. До того ж інтеграція в освітньому процесі, з одного боку активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів, стимулює емоційне сприймання, формує системний світогляд, а з іншого боку, дозволяє ущільнити освітній процес, узагальнити знання дітей. Власне Нова українська школа будується, з-поміж іншого, на засадах інтегративного підходу. Відповідно педагоги, зокрема, майбутні вчителі початкових класів, мають бути готовими до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу.

Нормативно-правовою базою запровадження інтеграції в освіті є: Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016), Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державний стандарт початкової освіти (2018), накази МОН України «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів, закладів загальної середньої освіти», «Про затвердження типових освітніх програм для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти» (2019) та ін.

Зокрема, у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», зазначено, що випускник НУШ є цілісною особистістю, а в першому циклі навчання у початковій школі передбачається, що навчальний матеріал можна інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів.

У Державному стандарті початкової освіти (2018) визначено підходи до інтегрування предмета або курсу за темами, проблемами, проєктами, блоками

тощо. Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи) [55].

Впровадження в початкову школу інтегрованих курсів вимагає від закладу вищої педагогічної освіти відповідну професійну підготовку майбутніх учителів, що дозволить їм використовувати можливості інтегрованого навчання.

Нормативно-правовою базою підготовки майбутніх учителів початкових класів є Закон України «Про вищу освіту» (2014); Концепція розвитку педагогічної освіти (2018); Стандарти вищої та фахової передвищої педагогічної освіти; Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста)» та ін.

Концептуальні засади інтегрованого навчання розглянуто у роботах таких науковців: І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, М. Іванчук, Н. Коваль, І. Козловська, О. Савченко, Л. Хомич, та ін.

Практична реалізація інтегрованого підходу в початковій презентована у навчально-методичних посібниках таких авторів: С. Вакарін, Н. Ларіонова, Л. Масол, Т. Пушкарьова, Н. Стрельцова, О. Топузов, Р. Шиян та ін.

Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у контексті інтегрованого навчання досліджували: В. Бондар, С. Гончаренко, Г. Коберник, О. Комар, А. Кравцова, Н. Лалак, О. Муращенко, О. Онопрієнко, О. Пєхота, В. Поберецька, Н. Сінопальнікова, С. Скворцова, О. Шквир та ін.

Незважаючи на різноманітність досліджень у галузі освітньої інтеграції, потребує подальшого дослідження питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітній процес. Таким чином, тема кваліфікаційної роботи магістра сформульована так: «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- дослідити розвиток інтеграційних процесів в освіті;

- визначити особливості інтегрованого навчання в початковій школі в контексті запровадження концепції Нової української школи;

- проаналізувати існуючу теорію та практику підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі;

- вивчити стан готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі;

- схарактеризувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Об’єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Для вирішення поставленої мети та завдань застосовано комплекс методів наукового дослідження, а саме:

- теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, нормативно-правових документів; термінологічний аналіз для визначення базових понять дослідження; порівняння, класифікація та узагальнення наукових положень та практичних розробок; прогнозування та моделювання для обґрунтування педагогічних умов;

- емпіричні методи: анкетування, спостереження, тестування, констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні провідних понять

дослідження та визначенні педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Практичне значення полягає в розробці діагностичного інструментарію для визначення стану готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі; методичних рекомендаціях щодо впровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Розвиток інтеграційних процесів в освіті

Соціальні та економічні перетворення, зміни в політичній, економічній і науково-технічній сферах, а також поетапна інтеграція України в Європейське співтовариство потребує змін і в системі освіти. В умовах глобалізації, що відбувається в усіх галузях насиченості інформаційного простору постає проблема становлення особистості, яка зможе знаходити зв'язки між явищами дійсності. Власне основою створення адекватної картини світу є інтеграція, яка забезпечує узагальнення окремих образів, понять, уявлень людини про навколишній світ та саму себе [19, с. 7].

Інтеграція (від лат. integratio – відновлення, спогад, integer – цілий) – це об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів.

У словниках можемо зустріти такі тлумачення поняття «інтеграція:

- процес упорядкування, структурування внутрішньогрупових відношень єдності, загальних цінностей, оптимізації [63];
- об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур [15];
- доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи [45];
- сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин та елементів [69] та ін.

У сучасних наукових дослідженнях можемо спостерігати більш деталізоване трактування цього поняття. До прикладу, Л. Бірюк та С. Голубенко

визначають поняття «інтеграція» як процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що забезпечують встановлення, ускладнення й посилення суттєвих зв'язків між ними. А результатом інтеграції науковці називають сформований цілісний інтегрований об'єкт / систему, з якісно новими властивостями, у структурі якого / якої збережено окремі характерні вихідні елементи [5, с. 39]. М. Іванчук в психологічному контексті власного дослідження визначає інтеграцію як процес такого усвідомлення суб'єктом будь-яких предметів чи явищ, за якого він не лише констатує на емпіричному рівні їх певні властивості, але й встановлює з одного боку породжувальну ієрархію між ними, з іншого – типи взаємозв'язків, які при цьому виникають, що дозволяє йому універсально предметно-перетворювально діяти на основі такого мислеосягнення [18].

Отже, схожим, синонімічним поняттям до категорії «інтеграція» є цілісність. Досліджуючи важливість інтеграційних процесів для розвитку особистісного потенціалу, М. Іванчук та М. Олійник, зазначають, що цілісність означає повноту репрезентованості особистісних властивостей людини, що забезпечують у своїй системній сукупності її спроможність виступати в ролі суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування. Цілісність означає структурну єдність внутрішніх компонентів, що забезпечують і рівень розвитку особистісного потенціалу, і діяльності. Цілісність, наголошують дослідниці, забезпечується способом реалізації особистісного потенціалу, маючи на увазі спосіб включення особистості в інтегровану діяльність [18].

Механізми взаємодії інтеграції та диференціації (розчленування), як зазначає Л. Масол, регулюються універсальним законом єдності й боротьби протилежностей, що передбачає протилежні позиції: аналіз / синтез, абстрагування / конкретизація [32, с. 13].

Інтеграційні процеси відбуваються в політичній, економічній, військових сферах, а ідея європейської єдності (інтеграції) дістала особливо широку підтримку громадськості у 1920-х роках.

Зокрема, політична інтеграція – це сукупність політичних процесів,

спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав для протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам [52, с. 144]. А правова інтеграція – це процес правової взаємодії, взаємного пристосування і зближення національних правових систем на основі міжнародних принципів, стандартів і методів правового регулювання [76].

Інтеграційні процеси в інформаційному суспільстві змінюють свій вектор з простого розуміння поєднання виробництв, ресурсів, технологій, знань до розуміння планетарної єдності інформаційного поля, первинності інформації в прийнятті рішень, уваги до соціальних та соціокультурних змін [6].

Інтеграційні процеси відбуваються як у межах вже створеної системи так і під час виникнення нової системи з раніше не пов'язаних елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. Під час інтеграції збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків між складовими її системи, зокрема, надбудовуються нові рівні управління. Результатом інтеграції є певний ступінь інтегрованості – стан упорядкованого функціонування частин цілого [76, с. 101].

В глобальному масштабі головна мотивація процесу інтеграції – мир, демократія, безпека країни, гідний спосіб життя, подальше посилення стабільності та ефективності органів, які забезпечують демократію та верховенство права [9, с. 43].

Інтеграція в освіті виступає фактором розвитку освітньої системи, процесом і результатом взаємодії структурних елементів змісту освіти, що сприяє системності знань в учнів [5].

Концептуальні засади інтегрованого навчання розглянуто у роботах таких науковців: Н. Бібік, Н. Коваль, Н. Ларіонова Т. Пушкарьова, О. Савченко, Н Стрельцова, О. Топузов, Л. Хомич, Р Шиян та ін.

Так, Т. Підгорна та І. Твердохліб переконують, що поняття «інтеграція» в освіті розвивалося в такому порядку:

1) комплексність навчання;

2) реалізація міжпредметних зв’язків;

3) інтеграція як дидактичний принцип;

4) інтегровано-діяльнісна освіта [48].

Схожу періодичність в історії розвитку інтеграції у вітчизняній педагогіці пропонують і Т. Пушкарьова та О. Топузов, які виділяють три етапи:

1) кінець XIX ст. і 20-ті роки XX ст., коли було апробовано проблемно-комплексне навчання на міжпредметній основі;

2) 50-70-ті роки XX ст., коли відбувалося становлення міжпредметних зв’язків;

3) 80-90-ті роки XX ст.: трансформування у власне інтеграцію [58].

Розглянемо ці етапи детальніше.

Так, інтегроване навчання ґрунтується на комплексному підході, який широко впроваджувався в школах України на початку минулого століття. Основна ідея комплексного навчання полягала в тому, що навчальні предмети вивчалися не ізольовано, а пропонувалися так звані «центральні теми», у процесі вивчення яких відбувалося з’єднання знань з кожної теми, що подаються з різних предметних галузей [48, с. 134].

Педагогіка 20-30-х років під поняттям «комплексне навчання» розуміла трудове ознайомлення дітей з природою та суспільним середовищем, що їх оточує. Саме тому матеріал у програмах розміщався в трьох розділах: «природа і людина», «праця», «суспільство». Відповідно і тематика комплексних тем була спрямована на підготовку до трудової діяльності та виконання конкретної праці: в селі – до сільськогосподарської, в місті – до промислової. Проте наукове обґрунтування ідей комплексної системи навчання відставало від потреб практики, що спровокувало значні дискусії щодо доцільності запровадження комплексності [3, с. 197-198]. Зокрема, заперечення самостійної ролі навчальних предметів, призводило до нівелювання таких дидактичних принципів, як науковість, систематичність та послідовність навчання [17].

Проблема здійснення міжпредметних зв’язків виникає в історії освіти разом з початком систематичного вивчення різних навчальних предметів [27].

В 60-тих роках XX ст. поняття «міжпредметні зв'язки» інтенсивно поширюється у вітчизняній педагогіці і як термін, і як практичний аспект. У цей період, на думку В. Павелко, одним із найбільш вдалих прикладів інтеграції різних видів діяльності, об'єднаних однією метою, є «уроки мислення в природі» В. Сухомлинського [43].

На цьому етапі розпочалися дослідження проблеми міжпредметних зв'язків в таких аспектах:

- як дидактичний засіб підвищення ефективності засвоєння знань, умінь, навичок;

- як умова розвитку пізнавальної активності учнів у навчальній діяльності, формування їхніх пізнавальних інтересів;

- як засіб реалізації принципу навчання, зокрема, науковості.

І, найголовніше, з'явилася ідея вважати міжпредметні зв'язки самостійним принципом навчання, що стало кроком до побудови освітнього процесу на засадах інтегрованого підходу [58, с. 13].

У 80-х роках у курс підготовки вчителів вводився розділ «Міжпредметні зв'язки». Цей розділ допомагав учителям пов'язати нові навчальні теми із опорними, необхідними для здійснення взаємозв'язку основних понять з предмета із вивченими раніше знаннями як з даного курсу, так і з інших дисциплін. При цьому, зазвичай, підкреслюється необхідність формування в учнів сучасної наукової картини світу [27].

Міжпредметні зв'язки – це встановлення і вияв взаємопов'язаних фактів чи явищ, що вивчаються на різних предметах, та спроба узгодити ці відомості. Міжпредметні зв'язки виступають як дидактичний принцип навчання, згідно з яким вивчення програмного матеріалу будується з урахуванням змісту суміжних навчальних предметів. Психологічна функція міжпредметних зв'язків, доводить І. Пастерська, базується на аналізі асоціативної сторони розумової діяльності, аналізі міждисциплінарних асоціацій, а дидактична функція – спрямована на укрупнення одиниць знань, розширення галузі практичного застосування знань і вмінь [44].

Досліджуючи особливості міжпредметних зв'язків у навчанні елементарної математики майбутніх учителів математики, Л. Сухойвоненко під поняттям «міжпредметні зв'язки» розуміє принцип навчання, який полягає у встановленні між навчальними предметами взаємозв'язків, реалізація яких у змісті, формах і методах навчання забезпечує високий рівень сформованості компетентностей студентів та сприяє вдосконаленню їх фахової підготовки [68].

Застосування інтеграції знань як одного з дидактичних принципів сучасної освіти, на думку О. Повстин, дає змогу розвивати основи нестандартного мислення та пізнавальних інтересів у здобувачів, підвищувати теоретичну і практичну складові у навчанні, формувати навички комунікативного спілкування [51].

В Україні принцип інтеграції визначений як один з основних принципів реформування системи освіти разом з принципами гуманізації, демократизації та компетентнісного підходу [81].

Автори монографії «Інтегративно-діяльнісна педагогіка» Т. Пушкарьова та О. Топузов наголошують, що інтеграція має фундаментальний характер власне завдяки статусу дидактичного принципу, оскільки кожен із них впливає на навчальний процес. Тому предметність і міжпредметність співвідносяться по-різному. Традиційно міжпредметні зв'язки є доповненням до предметоцентрованої освіти. А новий підхід (інтегративно-діяльнісний) представляє предметність як те, що покладено в основу і визначає будову навчального процесу. Науковці, переконують, що педагогічні технології, що реалізуються сьогодні в освітньому процесі ЗЗСО, побудовані на засадах інтегративно-діяльнісної педагогіки. У ній реалізовані інтегративна і діяльнісна технології навчання [58].

Нині ідеї інтегрованого навчання сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань, визначених державними документами: Законом України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016 р.).

Інтеграція розглядається як необхідний дидактичний засіб освітнього процесу для створення в учнів цілісного сприйняття навколишнього світу (О. Муращенко) [34]; це процес зближення і взаємопроникнення, який повинен вивести учня на розуміння єдиної наукової картини світу (М. Іванчук) [18]. Картина світу – це не просто сума окремих знань, а результат їхньої взаємоузгодженості та організації в нову цілісність, тобто систему, яка має певні функції: інтегративну, нормативну, психологічну та ін. Наукова картина світу, як обґрунтоване конкретно-історичне уявлення про світ, визначає стиль і спосіб наукового мислення [77].

Інтеграція змісту освіти, як справедливо зазначає Т. Тесленко, зумовлює природовідповідність навчання, позитивно впливає на психічне здоров'я дітей, на цілісність свідомості, тому що інтегровані знання – цілісні. До того ж постійно зростає об'єм інформації, якою має оволодіти здобувач спочатку протягом навчання у школі, а потім у закладах вищої освіти і поза ними [70].

В. Поберецька наголошує на освітній цінності інтегрованого навчання в тому, що знання однієї навчальної дисципліни органічно переплітаються із знаннями іншої дисципліни, створюючи нову інформаційну структуру понять [49].

Інтеграція в освіті відповідає формуванню такої ключової компетентності, як «уміння вчитись протягом життя», що включає здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, ефективне керування ресурсами й інформаційними потоками, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання [19, с. 7].

В свою чергу Т. Шанскова акцентує на тому, що інтеграція в освіті повинна мати певні цілі, особливості, базуватися на відповідних принципах та характеризуватися власним змістом, формами та методами навчання. Науковиця називає інтеграцію в освіті фактором розвитку освітніх систем, процесом і результатом взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростанням системності знань учнів [80].

Заслуговує на увагу розуміння поняття «інтеграція» О. Муращенко, яка розглядає це явище як динамічний процес, який на кожному етапі розвитку знищує існуючі зв'язки та відновлює їх на значно вищому рівні, утворюючи єдність та цілісність системності пізнання світу. До того ж дослідниця, трактуючи це поняття, наголошує, з-поміж іншого, на важливості встановлення міжпредметних зв'язків під час інтеграції [34].

Інтегровані форми організації навчання розуміють як чітку організацію навчальної діяльності учнів із засвоєння інтегрованого змісту освіти. Останній є результатом оптимізації зв'язків і системного поєднання декількох навчальних тем або предметів, що сприяє цілісному сприйняттю й засвоєнню школярами навчальної інформації [61].

Інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень учнів, студентів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань [51, с. 232]

Сучасні науковці виділяють різні напрями / сторони / форми / аспекти / рівні інтеграції:

1. Залежно від об'єктів, що інтегруються (за Н. Сінопальніковою):
   - предметно-змістовий напрям, орієнтований на створення інтегрованого змісту освіти;
   - операційно-процесуальний напрям, який полягає в розробці адекватного інструментарію для засвоєння учнями інтегрованого навчального змісту [61].
2. Сторони інтеграції (за В. Поберецькою):
   - інтеграція як мета навчання: інтегроване навчання має сприяти формуванню у школярів цілісного уявлення про світ;
   - інтеграція як засіб навчання: інтегроване навчання дозволить віднайти загальну платформу зближення предметних знань;
   - інтеграція як засіб розвитку учнів [49, с. 51];

3. Форми інтеграції (за Т. Пушкарьовою та О. Топузовим):

- змістовна: поєднання окремих елементів змісту навчання і виховання в певні цілісні системи, змістовні новоутворення, такі як інтегрований курс (предмет), навчальний модуль, розділ, тема;

- методична: утворення нових методів, прийомів, засобів навчання й виховання на основі поєднання вже відомих, які використовувались із вужчими цілями, або розроблення нових методів навчання;

- організаційна: реалізується в різноманітних об'єднаннях учнів, учнів і вчителів для колективного спільного вирішення навчальних проблем, які мають комплексний, інтегрований характер [58].

4. Аспекти (за О. Муращенко):

- змістовий: єдність природничо-наукових і гуманітарних знань, гармонізація теоретичної та практико-орієнтованої інформації;

- процесуальний: колективного та індивідуального навчання, репродуктивних і творчо-дослідницьких методів, єдність логіко-раціональних та образно-емоційних способів пізнання;

- організаційний (єдність упорядкування й спонтанності, регламентування й невизначеності, порядку й хаосу) [58].

5. Рівні інтеграції (за Т. Тесленко):

1) тематична інтеграція : розкриття теми з 2-3 навчальних предметів (ілюстративно- описовий рівень);

2) проблемна інтеграція: вирішення однієї проблему можливостями різних предметів;

3) концептуальна інтеграція: розгляд теми різними навчальними предметами та різними засобами та методами;

4) теоретична інтеграція*:* взаємопроникнення різних теорій [70].

6. Рівні інтеграції (за Н. Ларіоновою та Н. Стрельцовою):

- перший рівнем дидактичної інтеграції: інтеграційні взаємодії на рівні редукції (редукція – це процес або дія, що призводить до зменшення, послаблення або спрощення чого-небудь). За цієї умови інтеграція

здійснюються у формі міжпредметних зв’язків;

- другий рівень дидактичної інтеграції: має на меті синтез взаємодіючих наук на основі деякої базової дисципліни. Тобто це внутрішньодисциплінарний синтез, який об’єднує різні теорії в межах одного предмета. Такий синтез є діалектичним, дає можливість ураховувати диференціацію знань і є методом досягнення єдності наукових знань.

- третій рівень дидактичної інтеграції передбачається наявність теоретичного й технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін, створення цілісної інтегративної системи, зокрема інтегрованого курсу [19, с. 10].

Найчастіше науковці та вчителі-практики розрізняють та використовують два основні види інтеграції – вертикальну та горизонтальну. Вертикальна інтеграція забезпечує цілісність повторюваних з різною глибиною осягнення тем в межах одного предмета. Власне відбувається поступове оволодіння дедалі більш широкими й глибокими відомостями та взаємозв’язками щодо об’єкта вивчення. Горизонтальна інтеграція спрямована на поєднання суміжних тем із різних навчальних предметів. Цей вид інтеграції базується на застосуванні знань та навичок з двох або більше предметів, завдяки чому на основі вже здобутого учні отримують нове, поєднуючи їх у нерозривну цілісність понятійними асоціаціями й уявленнями. Синонімами до наведених понять В. Кришмарел називає внутрішньопредметну та міжпредметну інтеграцію [26, с. 66]. В свою чергу М. Шоловій виділяє ще міжсистемну інтеграцію як об’єднання змісту освітніх галузей навчання, організований за другим рівнем інтеграції, зі змістом освіти, із яким учень знайомиться поза школою [81].

Таким чином, до виникнення поняття «інтеграція» в освіті науковці та педагоги-практики шукали способи відображення цілісності у змісті навчального матеріалу. Підходи сучасного розуміння інтеграції пов’язані з ідеєю міжпредметних зв’язків, а також комплексного методу / комплексності навчання.

Вітчизняні дослідники висвітлюють різні аспекти поняття «інтеграція», яке, як правило, трактується як цілісність, єдність, взаємодія. Інтегрований підхід

в освіти забезпечує засвоєння взаємозв'язків різних понять, явищ, процесів дійсності, дозволяє формувати цілісних уявлень про світ, допомагає врешті-решт сформувати єдину картину світу.

1.2. Особливості інтегрованого навчання в початковій школі

Аналіз наукових досліджень та нормативно-правової бази дозволяє стверджувати, що інтегровані процеси стали закономірними і для початкової освіти.

Як було зазначено раніше, у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», випускник НУШ є цілісною особистістю, а в першому циклі навчання у початковій школі передбачається, що навчальний матеріал можна інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів.

У Державному стандарті початкової освіти (2018) визначено підходи до інтегрування предмета або курсу за темами, проблемами, проєктами, блоками тощо. Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

У стандарті зазначено, що на підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі ЗЗСО. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах, освітній програмі ЗЗСО [55].

У типовій освітній програмі для закладів загальної середньої освіти, розробленій під керівництвом О. Савченко, зазначено, що одним із принципів

побудови програми є врахування можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси. Враховуючи інтегрований характер компетентності авторським колективом рекомендується використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та перенесення умінь у нові ситуації.

Такі освітні галузі як громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна, природнича у цій програмі пропонують реалізовувати окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузева; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, в процесі проєктної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних форм взаємодії учнів [72; 74].

У типовій освітній програмі для закладів загальної середньої освіти, розробленій під керівництвом Р. Шияна, з-поміж іншого, визначено орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо, зокрема їхньої інтеграції, а також логічної послідовності їхнього вивчення. Результати навчання і пропонований зміст із громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, природничої освітньої галузей на відміну від попередньої програми подано окремо [73; 75].

Розглянемо специфіку поняття «інтегроване навчання» в початковій школі.

Так, В. Поберецька під цим поняттям розуміє процес синтезу змісту різних предметів, використання інноваційних форм і методів для забезпечення більш ефективного формування цілісних знань, умінь, навичок та уявлень учнів початкової школи про навколишній світ в їх взаємозв'язках і взаємозалежностях [49, с. 35].

Н. Лалак поняття «інтегроване навчання молодших школярів» розглядає як «організацію навчального процесу, спрямованого на забезпечення оптимальних умов для повноцінної реалізації молодшим школярем своїх внутрішніх ресурсів у навчально-пізнавальній діяльності; формування його ціннісних орієнтацій, усвідомлення своєї самоцінності, самоствердження з урахуванням його

індивідуально-психологічних особливостей, що охоплюють усю систему його поведінки». Чинниками впровадження інтегрованого навчання у початковій школі авторка називає індивідуально-типологічні особливості молодших школярів, педагогічну майстерність вчителя, зміст навчання, навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення тощо. Серед методичних принципів інтеграції навчальних предметів Н. Лалак виділяє опору на знання з різних предметів; взаємозв'язок в змісті навчальних дисциплін; зближення однорідних предметів тощо [28, с. 188].

В свою чергу М. Шоловій інтегроване навчання визначає як сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій учителя і учня, які спрямовані на формування цілісної картини світу школяра на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей / з різних навчальних предметів. Таке вміння бачити взаємозв'язки всіх аспектів дослідниця називає складовою частиною уміння інформаційно-комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти [81].

Схожої думки і науковиця О. Муращенко, яка під поняттям «інтегроване навчання молодших школярів» також розуміє спільну діяльність суб'єктів освітнього процесу в початковій школі, що спрямована на забезпечення активної діяльності у цілісному пізнанні світу кожною дитиною на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей [34].

В межах свого дисертаційного дослідження О. Муращенко дає визначення і такому поняттю як «інтегрований підхід». Такий підхід, на думку дослідниці, власне і приводить до інтеграції змісту початкової освіти, сприяючи формуванню в учнів цілісних уявлень про людину, явища, світ, культуру, розширенню соціально-пізнавального досвіду, інтенсивному розвитку молодших школярів в аспекті певного тематичного напряму [34].

Інтегрований підхід до навчання, на думку М. Іванчук, забезпечує активний вияв самостійних зусиль учнів у творчому оволодінні знаннями, уміннями і навичками, створює систему взаємодій між учасниками навчального процесу, яка спрямована на виявлення і узгодження ціннісно-смислових

орієнтацій та забезпечення діяльності молодшого школяра відповідно до його особистісного потенціалу [17].

Нам імпонує думка О. Онопрієнко та С. Скворцової щодо визначення головної мети інтеграції: створення умов для формування нового мислення, яке виходить за рамки одного навчального предмета [37].

Найчастіше в початковій школі виділяють такі форми інтеграції:

1) тематичний підхід: злиття навчального матеріалу в єдиному предметі / у єдиній темі тощо;

Етапи такої інтеграції :

- уведення міжпредметних зв'язків;

- постановка міжпредметних навчальних проблем;

- ускладнених міжпредметних проблем усередині окремих курсів;

- включення спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами;

- розширення міжпредметні зв'язки у методах і у формах організації навчання (в тому числі і в позакласній роботі).

Міжпредметні зв'язки можуть бути горизонтальними (інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі: протягом тижня, місяця) та вертикальними (інтегровані предмети вивчаються в близьких часових межах: протягом одного уроку, одного дня).

2) діяльнісний підхід: інтеграція на рівні способів дій (навичок), що забезпечує максимум діяльності учнів, мінімум діяльності вчителя, опору на попередній досвід дитини, на її почуття та емоції, здивування, зацікавленість, допитливість, кмітливість, ініціативу, творчий пошук, задоволення від процесу мислення, самостійність, творчість, пошук нових шляхів розв'язання проблеми [19].

Застосування інтегрованого підходу в початковій школі обумовлено психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку.

Розвиток особистості школяра у молодшому шкільному віці відбувається у провідній сфері онтогенезу – навчальній діяльності. Н. Ларіонова та

Н. Стрельцова доводять, що для дітей цієї вікової групи властиве не розчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, а цілісне [19, с. 13]. Цілісне сприйняття світу досягається «включенням» та взаємодією різних механізмів пізнавальної діяльності учнів. З'являється можливість засобом сполучення і злиття образно-емоційного й логічного компонентів створити інформаційне й емоційно ущільнене середовище [17].

Цілісною картина світу молодшого школяра виступатиме система його поглядів на навколишній світ і місце в ньому людини, ставлення людини до навколишньої дійсності і самої себе, а також обумовлені цими поглядами переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації. Засвоєння учнями молодшого шкільного віку цілісної системи знань передбачає поглиблення уявлень про реальну дійсність шляхом конкретизації вже засвоєних знань і подальшим їх узагальненням нового змісту й рівня. Цілісна картина світу молодшого школяра, переконує З. Хитра, постійно зазнає змін, поглиблюючись та розширюючись, тому в зрілості вона вже суттєво відрізнятиметься від тієї, яка була в молодшому шкільному віці [78].

Досліджуючи педагогічний потенціал уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у формуванні уявлень молодших школярів О. Лоюк нагадує, що уявлення людини завжди є результатом узагальнення окремих сприймань та є необхідною основою розумових процесів і, відповідно, умовою розвитку мислення та уяви школярів. Уявлення формуються поступово, вдосконалюються та змінюються під впливом нових, цілеспрямованих актів сприймання.

О. Лоюк сформулював умови, що сприятимуть виникненню правильного уявлення про досліджуваний предмет / явище / процес, які необхідно створити вчителю для подразнення рецепторів якомога більшої кількості аналізаторів, це, наприклад:

1) організація цілеспрямованого відчуття і сприймання ознак, властивостей об'єктів, їх зовнішніх зв'язків;

2) поєднання чуттєвої суті сприймання зі словесним визначенням;

3) організація усвідомлення змісту уявлення;

4) організація запам’ятовування чуттєво-наочного образу об’єкта чи групи об’єктів;

5) організація закріплення сформованого уявлення через репродуктивне відтворення його змісту без наявності об’єкта;

6) організація застосування сформованого уявлення при розв’язанні задач за зразком, у подібній та новій ситуаціях [29].

М. Іванчук в своєму дисертаційному дослідженні на тему «Психолого-педагогічні основи виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання» наголошує, що дитина молодшого шкільного віку у зв’язку з особливостями сенсорного розвитку, синкретичного сприйняття навколишнього світу, наочно-практичного характеру мислення, взаємної обумовленості всіх сфер життєдіяльності природним чином підготовлена до засвоєння інтегрованих знань, єдності способів пізнавальної діяльності. Мета навчання на інтегративній основі – дати цілісне уявлення про довкілля, сприяти підвищенню розумової активності школярів, забезпечити самовираження, самореалізацію, розвиток гармонійної особистості з притаманними їй загальнолюдськими цінностями [17, с. 20].

Шляхами реалізації інтегрованого підходу в початковій школі є:

- інтегровані уроки;
- інтегровані або тематичні дні / тижні / місяці;
- інтегровані завдання;
- інтегровані курси;
- проєктна робота.

Розглянемо визначені шляхи більш детально.

1) Інтегровані уроки

Інтегрований урок – це виклад навчальних тем, близьких за змістом, логічно взаємопов’язаних, об’єднаних провідною ідеєю, реалізація якої забезпечує цілісність заняття, підвищення його пізнавальної цінності [61].

У посібнику «Інтегровані уроки у початковій школі» (упорядник Н. Вегера), зазначено, що метою інтегрованих уроків є створення передумов для

різнобічного розгляду здобувачами певного об’єкта / поняття / явища, формування системного мислення та ін.

За змістову, методичну та організаційну одиницю виступає навчальна тема. На такому уроці залучаються знання з інших навчальних предметів / освітніх галузей. В залежності від проблеми міжпредметного характеру або для створення творчого продукту виокремлюють предметний, проблемний і творчий інтегровані уроки [20, с. 24].

Поява інтегрованих уроків викликана тенденціями переходу від предметно-змістовного принципу засвоєння знань до вивчення цілісної картини світу. Під час інтегрованих уроків відбувається системне викладення нового матеріалу блоками, у нових зв’язках, використовуються різні види навчальної та творчої діяльності [28, с. 189].

Н. Лалак виділяє такі характерні риси та особливості інтегрованого уроку:

- мета уроку повинна відображати його специфіку, а саме, інтегрованість у змісті навчального матеріалу;

- встановлення більшої кількості зв’язків на інтегрованому уроці;

- максимальна самостійність учнів у навчально-пізнавальній діяльності;

- співробітництво вчителя і учнів та ін.

Для уроків, на яких відбувається внутрішньопредметна інтеграція, притаманна спіральна структура на основі принципу концентричності. Процес пізнання за такої організації, зазначає Н. Лалак, може здійснюватися від часткового до загального або зміст поступово збагачується новою інформацією [28, с. 190-191].

Підготовка інтегрованих уроків вимагає від вчителя ретельного річного календарного планування, узгодження часу вивчення схожих понять, вибір методів та прийомів подання навчального матеріалу, планування тематики, визначення конкретних завдань уроку, вибір оптимального навантаження учнів різноманітними видами діяльності під час уроку [80]. Готуючи інтегрований урок учитель або учителі мають здійснити виховний, дидактичний, психологічний аналіз змісту навчального матеріалу.

2) Інтегровані дні

Тематичні (інтегровані) дні – це проведення протягом навчального дня серії уроків, що підпорядковуються спільним навчально-пізнавальним цілям і завданням [61].

Такі тематичні дні об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня [36]. Протягом одного навчального дня, тижня або місяця вивчається одна інтегрована тема, з якої вчитель визначає спільні дослідницькі запитання, завдання та очікувані результати з кожної освітньої галузі.

Розглянемо приклад такого тематичного дня, поданого у навчально-методичних матеріалах до модельної навчальної програми для першого класу (за редакцією Л. Гуменюк та Н. Франчука) на тему «Транспорт».

Так, під час привітання на ранковій зустрічі вчитель пропонує піднімати догори руки тим дітям, які сьогодні бачили якийсь вид транспорту, описаний у серії віршів, і присідати тим, які ніколи в житті цього виду транспорту не бачили. Під час етапу обміну інформації діти складають «розрізані» зображення різних видів транспортів, а потім називають спільне слово, яке об'єднує ці зображення і, таким чином, формулюють тему тижня.

Потім під час інтерактивної вправи «Ґронування» діти записують асоціації, які спадають їм на думку, коли вони чують це слово. Аналізуючи записані асоціації, діти виконують такі «мовні завдання»: розпізнати відомі букви; визначити голосні та приголосні звуки, наголошений склад та ін. Також асоціації (а саме назви видів транспорту) вчитель пропонує об'єднати за способом руху та / або за призначенням. Прикладами «математичних» запитань на цьому етапі можуть бути такі:

- порахувати, скільки якого транспорту за способом руху / за призначенням;

- на скільки більше наземного транспорту, ніж повітряного та ін.

Дидактична гра «Визнач невідкладну службу допомоги» дозволяє

пригадати / вивчити номери телефонів екстрених служб, а бесіда за малюнком «Транспорт» розвиває навички зв'язного мовлення, спостережливість, пам'ять.

Читання / слухання й обговорення тексту «Музей транспорту» зацікавлює дітей та розширює їхні уявлення про перші види транспорту. В свою чергу дидактична гра «Запаркуй автомобіль» розвиває увагу молодших школярів, бо у формулюванні завдань наявні чіткі вимоги: «запаркувати автомобілі так, щоб зелена машина стояла скраю, але не поряд із червоною; біла – посередині парківки; сіра – між зеленою та чорною; синя – зліва від червоної, а жовта – справа». Далі дітям пропонують математичні задачі вивченого типу (наприклад, на збільшення або зменшення числа на декілька одиниць).

В межах бесіди «Природа і транспорт» формується екологічна компетентність дітей, бо учні надають відповіді на такі проблемні питання як:

- Чи завжди автомобілі приносять користь?

- Як автомобілі впливають на природу?

- Що ж потрібно зробити, щоб вирішити проблему із забрудненням транспортом навколишнього середовища?

- Які види транспорту не забруднюють навколишнє середовище? тощо.

Закінчується тематичний день виготовленням макета автомобіля, який не забруднює природи та рефлексією [33].

У запропонованому конспекті тематичного дня фактично відсутні предметні межі, тому що завдання тісно переплітаються між собою, дозволяючи сформувати цілісне уявлення дітей на запропоновану тему.

3) Інтегровані завдання

Інтегрованими можна назвати такі завдання, які мають за мету об'єднання (синтез) змісту або способів пізнання з декількох тем, розділів програми або видів діяльності навколо однієї теми, тобто це серія або система завдань, використання яких зумовлено пошуками шляхів формування у дитини цілісного світогляду [28].

Основними умовами ефективності інтегрованих завдань А. Клочко називає врахування:

- обсягу, складності і кількості інформації, яка сприймається;

- навчальних можливостей учнів;

- професійної підготовки вчителя [22].

Наведемо приклади таких завдань:

- Подано ілюстрацію з мультфільму про Вінні-Пуха. Завдання: Розкажи хто зображений на малюнку зліва? Хто нижче? Розкажу про того, хто зображений на малюнку справа використовуючи слова над, під, посередині, поруч.

- Розшифрувати слово з тексту, скориставшись алфавітом і розв’язавши математичні вирази

- Скласти математичне завдання, використовуючи рядки вірша

- Намалювати картину після прослуховування вірша

- Придумати рекламу вірша

- Створити інтелект-карту вірша

- Виписати з тексту слова, яка називають живу на неживу природу

- Інсценізувати вірша

- Написати есе на задану (природничу) тему

- Співвіднести музичні фрагменти з фрагментами тексту твору тощо.

4) Інтегровані курси

Інтегрований курс – це об’єднання декількох предметів в один.

Однією з причин введення інтегрованих курсів є зменшення навантаження на учнів [20; 59].

У закладах загальної середньої освіти, що працюють за типовими програмами (НУШ-1 та НУШ-2) таким інтегрованим курсом є «Я досліджую світ».

У типовій освітній програмі для закладів загальної середньої освіти, розробленій під керівництвом О. Савченко на цей курс відведено 105 на рік. Як було зазначено вище, в цій програмі відразу об’єднані чотири освітні галузі (громадянська та історична, соціальна та здоров’язбережувальна, природнича).

В меті програми акцентовано увагу на інтеграцію: «особистісний розвиток

молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі».

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які охоплюють складники вищезазначених галузей в їх інтегрованій суті, а саме: «Людина»; «Людина серед людей»; «Людина в суспільстві»; «Людина і світ»; «Людина і природа».

Можливі засоби інтеграції, зазначають автори програми, передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, наприклад: дослідження-розпізнавання; дослідження-спостереження; дослідження-пошук [72-75].

За типовою освітньою програмою для закладів загальної середньої освіти, розробленій під керівництвом Р. Шияна інтегрується сім освітніх галузей сім: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, соціальна та здоров'язбережувальна, громадянська та історична, інформатична. У Типовому навчальному плані до цієї програми визначено орієнтовний розподіл годин між освітніми галузями в рамках інтегрованого предмета:

- мовно-літературна – 2 год;
- математична – 1 год;
- природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна громадянська та історична – разом 4 для 1 класу, 5 – для 2 -4 класу.

Разом з тим для кожної галузі є окрема програма та опис обов'язкових та очікуваних результатів навчання [72-75].

Поєднанням образотворчого та музичного мистецтва, як в програмі НУШ-1 так і в програмі НУШ-2, є відповідний інтегрований курс «Мистецтво».

У програмі зазначено, що цей курс сприяє формуванню ключових компетентностей, що надає підстави зробити висновок про його інтегративний

характер. До прикладу, в ході курсу формуються вміння усного висловлювання своїх вражень від мистецтва (здатність спілкуватися рідною); здійснення елементарних розрахунків (математична компетентність); спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність); виявлення бажання впроваджувати нові ідеї (інноваційність) та ін. [72-75]

Крім типових освітніх програм, є авторські програми, затверджені МОН, в яких також наявні інтегровані курси.

Зокрема, програма Інтелект України (https://intellect-ukraine.org/), містить інтегрований курс «Я пізнаю світ», в якому реалізуються мета і завдання громадянської й історичної, інформатичної, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, технологічної освітніх галузей реалізуються. На курс відводиться 4 години на тиждень, а також під час вивчення всіх інших навчальних предметів.

Провідною метою інтегрованого курсу є: розвиток, виховання успішної особистості; новий зміст навчальних предметів; формування вмінь, навичок практичного застосовування знань у різних життєвих ситуаціях; реалізація завдань STEM-освіти: уведення навчальних одиниць з хімії, фізики, біології, географії, історії, мистецтва, культури .

Зокрема STEM-освіта в Програмі здійснюється на засадах міждисциплінарного та проєктного підходів, що забезпечується завдяки інтегрованому навчанню за темами, а не за предметами, навчанню на основі власних відкриттів, спрямованому на формування в учнів дослідницької компетентності, опанування ними алгоритму розв'язування винахідницьких задач, інноваційної стратегії розробки проєктів [42].

Одним із принципів концепції освітньої педагогічної технології «Росток» (https://rostok.org.ua/) є принцип інтеграції, який поєднує інші визначені цією технологією принципи з метою створення цілісної навчально-виховної системи, відображає глибокий взаємозв'язок гуманітарних, природничих, екологічних,

загальнолюдських, національних, моральних аспектів розвитку, передбачає реалізацію багаторівневої інтеграції змісту, технологій та методів освіти.

Зокрема, цей принцип реалізується через інтегрований курс «Навколишній світ», завдяки якому, стверджують автори цієї програми, в учнів формується цілісна картина світу. Тематика занять розкриває перед учнем багатогранний, різноманітний і цілісний навколишній світ. Також вивчаються елементи живопису, ліплення, музики, драматизації, трудового навчання, що сприяють підвищенню пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку.

Навчальна програма інтегрованого курсу «Навколишній світ» забезпечує реалізацію освітніх галузей «Природнича», «Громадянська та історична», «Соціальна та здоров'язбережувальна», «Технологічна», «Мистецька». Відповідно, в змісті інтегрованого курсу «Навколишній світ» поєднуються елементи природознавства, технологій, суспільствознавства, історії, екології, природоохоронної діяльності, збереження здоров'я, етики, естетики, українознавства, літератури та мистецтва [39-40].

Авторська програма «Світ чекає крилатих» (https://svitchekaiekrylatykh.com/) побудована на інтегрованій освітній системі для початкової школи Анжеліки Цимбалару. Власне новизна стосується побудови змісту освіти на засадах 3D-інтеграції.

Більше того інтегративний підхід у цій програмі є дидактичним інструментом урахування вікових молодших школярів і відкриває можливості для презентації змісту зі встановленням як внутрішньо- і міжпредметних зв'язків, так і інтегрованих предметів/курсів. Інтегративний підхід простежується і на міжпредметному рівні завдяки синхронізації термінологічного поля усіх навчальних програм та приведення мови програми до тієї, якою мають послуговуватись учителі та учні в кожному класі, підходів до структурування програм кожного предмета (побудовані концентрично).

Цікавим є різні варіанти інтеграції, визначені у програмі. Наприклад, освітні галузі «Математична», «Технологічна» і «Мистецька» у 1–2 класах реалізують предметом «Математика» і спрямована на формування математичної

компетентності та умінь застосовувати набутий математичний досвід під час «втілення творчого задуму в готовий виріб» та досліджувати математичні процеси і явища під час виготовлення виробів; експериментувати з ритмами, рухами, лініями, формами під час створення певних образів.

Ця авторська програма містить інтегрований курс «Всесвіт» (105 годин на рік), спрямований в першу чергу на реалізацію завдань природничої, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської та історичної освітніх галузей [41].

Отже, єдність тем таких інтегрованих курсів є передумовою для глибокого оволодіння школярами навчальним матеріалом, тому їхня головна мета – навчати школярів розглядати одні й ті самі явища, проблеми в різних ситуаціях і системах [70]. Крім того інтегровані курси допомагають ущільнювати схожий матеріал кількох предметів навколо однієї теми і в такий спосіб уникати дублювання, економити навчальний час і опановувати значно більший за обсягом навчальний матеріал, досягаючи цілісності знань [58].

5) Проєктна робота

Проєктна робота – це групове або індивідуальне розв'язання учнями комплексних педагогічних завдань, що передбачає застосування сукупних знань і вмінь із різних шкільних дисциплін) [61].

Проєкти, з-поміж іншого, розглядають як педагогічну технологію, що являє собою комплексний інтегративний процес, який передбачає цілепокладання, планування, відповідну організацію, реалізацію цілей за допомогою адекватних методів і форм, аналіз результатів [38]. Проєктну діяльність О. Онопрієнко розглядає як інтегруючу модель, в якій представлені такі види діяльності:

- пізнавальна;
- трудова;
- ігрова;
- художня;
- дослідницька;
- пошукова;

- суспільно-корисна;
- спілкування [38].

Сутність проєктної діяльності – активізувати і підтримати інтерес дітей до позначених у такій діяльності різноманітних проблем [23].

Участь у роботі над колективними або індивідуальними проєктами сприяє формуванню вміння відбирати і аналізувати інформацію, працювати з енциклопедіями, довідниками, спеціальною літературою, присвяченою різним формам життя і діяльності людини, галузям техніки, науковим відкриттям, використовувати можливості інформаційних технологій [82].

Аналіз Державного стандарту початкової освіти, типових та авторських (альтернативних) освітніх програм указує на те, що їхньої спільною особливістю є інтегративний характер освітньої діяльності, спрямований на формування ключових компетентностей молодших школярів. Інтегроване навчання створює сприятливі умови для всебічного гармонійного розвитку дитини, забезпечують меншу стомлюваність учнів, передбачає різні активні види діяльності. Таким чином, педагог має усвідомити значущість інтегрованого підходу для формування в учнів цілісної картини світу.

1.3. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі

Реформування системи початкової освіти обумовлює зміни у змісті професійної підготовки майбутніх учителів. Зокрема, впровадження в шкільну практику інтегрованого підходу, в тому числі, інтегрованих курсів, вимагає такої підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти, що дозволяє в повній мірі використовувати можливості інтегрованого навчання.

Нормативно-правовою базою підготовки майбутніх учителів початкових класів є Закон України «Про вищу освіту» (2014); Концепція розвитку педагогічної освіти (2018); Стандарти вищої та фахової передвищої педагогічної

освіти; Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) та ін.

Проблеми професійної підготовки вчителя початкової школи досліджували: Н. Бібік, В. Бондар, Л. Коваль, О. Комар, А. Крамаренко, О. Матвієнко, Т. Молнар, І. Осадченко, Л. Пєтухова, Н. Побірченко, О. Савченко, Г. Товканець, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.

Науковці зазначають, що стратегічними напрямами підготовки майбутнього учителя початкових класів в умовах реформування освіти є модернізація змісту підготовки майбутнього фахівця; використання інноваційних методів у професійній підготовці майбутніх педагогів; орієнтація на науково-дослідну роботу та ін. Майбутній учитель має бути компетентним у питаннях реалізації нового Державного стандарту початкової освіти, підтримувати ідеї гуманізації освіти, дитиноцентризму, бути готовим застосовувати принцип особистісно орієнтованого підходу у навчанні молодших школярів тощо [71].

До важливих професійних умінь учителя О. Комар відносить уміння здійснювати розвиток пізнавальних здібностей, а саме, спостерігати і порівнювати, виділяти спільні та окремі риси у порівнюваних об’єктах, виконувати різні мисленнєві операції (аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація) [24]. Формувати такі уміння, на нашу думку, варто в процесі професійної підготовки, зокрема, до інтегрованого навчання та, з іншого боку, застосовуючи інтегрований підхід в процесі фахової підготовки.

Загалом ефективність професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи визначаються рівнем сформованості їхніх професійних компетентностей. Компетентність в Законі України «Про вищу освіту» визначається як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [54].

У Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) визначено професійні компетентності, які є складовими відповідних

трудових функцій. Так, трудова функція А власне називається «навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)» і містить предметно-методичну компетентність, яка включає здатність здійснювати інтегроване навчання. Зокрема, вчитель має знати види інтеграції та підходи до інтегрованого навчання; вміти застосовувати міжпредметну інтеграцію та інтеграцію змісту різних освітніх галузей, предметів, інтегрованих курсів; формувати в учнів розуміння природних зв'язків різних процесів, уміння вирішувати практичні завдання, що вимагають синтезу знань з різних освітніх галузей, розвивати в учнів системне мислення; застосовувати інтегроване навчання для досягнення обов'язкових результатів навчання та ін. [57]

Отже, і майбутні вчителі початкових класів мають бути готовими до впровадження інтегрованого навчання. Ця теза підтверджується і відповідними Стандартами вищої освіти.

У стандарті фахової передвищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта, на жаль, невизначено спеціальну компетентність, що прямо стосується інтегрованого навчання. Найближчими до розуміння необхідності володіти відповідною здатністю є спеціальна компетентність «здатність до планування, моделювання, конструювання, проектування, організації освітнього процесу в початковій школі» та «здатність добирати доцільні методи, засоби і форми навчання відповідно до визначених мети і завдань уроку, іншої форми навчання з урахуванням специфіки змісту навчального матеріалу та індивідуальних особливостей учнів». Наша думка підтверджується тим, що в описі предметної області серед методів, методик й технологій наявні «інтегровані (універсальні)» методи навчання [67].

У стандарті вищої освіти для першого (бакалаврського) рівня визначено спеціальну (фахову компетентність): «Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної» та відповідні програмні

результати навчання:

- «Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми»;
- «Застосовувати методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки та інтегрувати зміст різних освітніх галузей в стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності в початковій школі, оцінювати результативність їх застосування» [65].

У стандарті вищої освіти магістерського рівня акцентується на загальній здатності здобувача до інтеграції. Зокрема, в описі предметної області у серед методів, методик і технологій визначено «методики інтегрування професійного знання». Одна із спеціальних (фахових) компетентностей включає здатність інтегрувати знання й розв'язувати складні задачі, провадити дослідження та / або інноваційну діяльність у сфері початково освіти [66].

Розглянемо робочі програми (РП) і відповідних навчальних дисциплін, з метою визначення змісту підготовки до реалізації інтегрованого підходу (РП взято із сайту НАЗЯВО https://public.naqa.gov.ua).

Переважна більшість проаналізованих освітньо-професійних програм (ОПП) містять обов'язковий компонент (ОК) Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», в яких вивчаються такі теми:

- Інтегрований підхід до навчання в початковій школі (Ніженський державний університет імені М. Гоголя);
- Сутність і особливості інтеграції в межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Діяльнісний підхід до організації інтегрованого навчання (Український гуманітарний інститут);
- Форми та методи вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (Черкаський національний університет) та ін.

Найбільш ґрунтовно особливості інтегрованого підходу розглянуто в РП

ОК Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, де вивчаються теми:

- Інтегрований підхід в освіті. Інтеграція освітніх галузей в початковій школі. Принципи, методи, засоби і прийоми навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Практична реалізація інтегрованого й тематичного підходу в початковій освіті.

Також у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича в межах схожого за назвою і змістом ОК «Технологія інтегрованого навчання в початковій школі» розглядаються детально такі теми:

- Інтеграційні процеси як соціально-педагогічна проблема, історичний аспект. Європейський досвід реалізації ідеї інтеграції в науці
- Інтеграція в освіті України. Міжпредметні зв’язки як основа інтеграції
- Інтеграція як нова освітня стратегія нової української школи. Нормативно-правове забезпечення інтегрованого навчання в сучасній початковій школі
- Технологія інтегрованого навчання в сучасній початковій школі: сутність та її цінність та ін.

Теми інтеграції в початковій освіти піднімаються і в межах інших фахових дисциплін, наприклад:

- ДВНЗ «Ужгородський національний університет», ОК «Дидактика»: Інтеграція знань як якісно новий рівень синтезу змісту початкової освіти. Інтегровані уроки. Інтегроване навчання: діяльнісний та тематичній підходи;
- Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, ОК «Дидактика початкової освіти»: Дидактичні особливості інтегрованих уроків у початковій школі;
- ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»), ОК «Дидактика з основами педагогічної майстерності»: Дидактичні особливості інтегрованих уроків у початковій школі;

- Черкаський національний університет, ОК «Нова українська школа: компоненти, методика, компетенції»: Інтеграція: тематичний і діяльнісний підхід;
- Ніженський державний університет імені М. Гоголя, ОК «Актуальні проблеми організації НУШ»: Інтегроване навчання у НУШ (Інтеграція. Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання. Роль і місце інтеграції в початковій школі. Інтеграція навчальних предметів як засіб формування в учнів початкової школи цілісності сприйняття світу. Інтегроване навчання як освітня перспектива);
- Національний університет «Острозька академія», ОК «Педагогіка початкової школи»: Інтеграція: тематичний і діяльнісний підходи;
- Український гуманітарний інститут, ОК «Педагогічні технології в початковій школі»: Технології інтеграції в освіті.

Отже, серед обов'язкових дисциплін в більшості ЗВО відсутня окрема дисципліна пов'язана з вивченням реалізації інтегрованого підходу. Питання інтеграції частіше піднімаються в межах вивчення «Методики викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а в межах вивчення інших фахових дисциплін означена проблема вивчається фрагментарно.

Підготовка майбутніх учителів у ЗВО до інтегрованого навчання молодших школярів, як правило, розглядається науковцями як процес, що спрямований на набуття та удосконалення майбутніми фахівцями своїх професійних знань, розвиток їхніх педагогічних умінь, особистісно-професійних якостей, мотиваційно-ціннісної сфери, накопичення і збагачення особистісного та професійного досвіду використання інноваційних інтегрованих технологій навчання, формування психолого-педагогічної та практичної готовності педагога до інтегрованого навчання [28, с. 185].

У дисертаційному дослідженні В. Поберецької на тему «Підготовка майбутніх учителів початкових класів у педагогічних коледжах до інтегрованого навчання учнів» відповідна професійна підготовка розуміється як складник цілісного процесу освітнього процесу і здійснюється на загальнодидактичних

принципах (фундаментальність, системність, єдність логічного та історичного, національного і загальнолюдського, суспільного й особистого, теорії і практики, навчання і виховання). Поняття «готовність майбутніх учителів початкових класів до інтегрованого навчання учнів» дослідниця розуміє як якість особистості, що поєднує:

- мотивацію до професії (ставлення до інтегрованого навчання як інновації; усвідомлення його доцільності; потреба в засвоєнні методики здійснення інтегрованого навчання);

- засвоєння теоретичних основ і методичних особливостей здійснення інтегрованого навчання (розумінням сучасних інтегрованих тенденції, володінням системою знань щодо закономірностей, принципів, напрямків, рівнів і цілей інтегрованого навчання);

- здатність до впровадження його різних форм для розвитку в учнів цілісного уявлення про світ (здатністю використовувати отримані знання під час розроблення та аналізу інтегрованих занять, оцінювання їх ефективності) [49].

Схожої думки і Л. Бірюк та С. Голубенко, які готовність майбутнього вчителя початкової школи до застосування інтегрованих форм освітнього процесу розглядають як складне, цілісне особистісне утворення, що становить єдність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного компонентів, професійних якостей і здібностей та наголошують, що їхня наявність і ступінь сформованості забезпечують результативність освітнього процесу [5].

З. Хитра, досліджуючи питання підготовки вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу, що є близьким до інтегрованого навчання, у системі такої підготовки виокремлює такі компоненти:

- аксіологічний: забезпечення формування мотивації та позитивного ставлення;

- когнітивний: формування необхідної системи знань і професійного мислення;

- діяльнісний: навчання студентів відповідним способам, методам і засобам діяльності.

Також З. Хитра акцентує на важливості формування таких особистісних якостей, як розвинене критичне, самостійне та активне мислення, пізнавальний інтерес, толерантність, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку та ін. [78].

Н. Сінопальнікова пропонує викладати окремий спецкурс «Інтегровані форми організації навчання в початковій школі». Науковиця справедливо зазначає, що студенти не мають достатнього досвіду організації інтегрованих форм навчання, саме тому в процесі їхньої підготовки необхідно надавати можливість набувати власний й асимілювати чужий досвід організації інтегрованого навчання. Для цього Н. Сінопальнікова пропонує організовувати міжпредметні комплексні семінари та факультативні заняття, а під час практики проводити інтегровані навчальні дні. Протягом таких заходів здобувачі будуть отримувати інформацію щодо проєктування та організації інтегрованих форм навчання, матимуть можливість аналізувати педагогічний досвід, а також набуватимуть власний досвід організації інтегрованих форм навчання [60].

О. Бартків, Є. Дурманенко, О. Дурманенко пропонують застосовувати інноваційні технології для підготовки педагогів до інтегрованого навчання, зокрема, проєктні, ігрові та інтерактивні, до прикладу: ділові (рефлексивно-ділові) ігри, групові проєкти, змагання, аналіз ситуацій, стратегії розвитку критичного мислення, асоціативний кущ, дошку запитань, діаграму Ейлера-Венна, мозковий штурм, case-study, рефлексивну дискусія та рефлексивний аналіз тощо [1].

Власне не тільки підготовка до інтеграції, а й застосування інтегративного підходу під час підготовки здобувачів вищої освіти покликана докорінно змінити зміст і структуру фахової підготовки майбутнього вчителя та сприяти цілісному системному засвоєнню теоретичних знань, практичних умінь і навичок. Завдяки міждисциплінарній інтеграції долаються протиріччя між розрізненими знаннями з окремих ОК [13].

Використання інтегрованого підходу у підготовці майбутніх педагогів сприятиме оптимізації освітнього процесу. Реалізація такого підходу в ЗВО має

спиратися на системне застосування інтерактивних технологій, зокрема, технологій розвитку критичного та професійного мислення, рівневої диференціації, модульно-блочного навчання, дистанційного навчання, технології проєктного навчання [30, с. 156].

Таким чином, реалізація інтегрованого підходу у сучасній початковій школі передбачає серйозну увагу до цього явища з боку ЗВО, які готують відповідних фахівців, оскільки тільки систематична та цілеспрямована робота з підготовки майбутніх педагогів допоможе їм опанувати цей підхід. Разом з тим в проаналізованих освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх учителів початкових класів та відповідних робочих програмах фахових дисциплін простежується несистемна, поверхова підготовка до реалізації інтегрованого підходу, що зумовлює більш детальне вивчення стану відповідної готовності та визначення й обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Стан готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі

Підготовка майбутніх учителів початкових класів є динамічним процесом, в результаті якого має бути сформована готовність до інтегрованого навчання молодших школярів.

Як було зазначено вище, готовність майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого навчання молодших школярів розуміємо як складне структурне утворення, яке містить сукупність цінностей, мотивів, здібностей, особистісних якостей, що сприяють ефективному впровадженню інтегративного підходу в освітньому процесі початкової школи.

Власне поняття «готовність» науковці розглядають як певну стійку характеристику особистості, до структури якої крім відповідних знань, умінь та навичок, входить позитивне ставлення до професії, риси характеру, здібності, темперамент, мотивація; професійно значущі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів [24]. До того ж включають самостійність у розв’язанні педагогічних завдань, розвиток педагогічних здібностей, сформованість моральних рис та ін.

Традиційно науковці-психологи виокремлюють операційний (володіння певним набором способів дії, знань, умінь та навичок), мотиваційний (система спонукальних якостей), соціально-психологічний (рівень зрілості комунікативної сфери) та психофізіологічний (готовність систем організму) аспекти готовності до діяльності [24].

Ми, своєю чергою, виділяємо мотиваційний, когнітивний та діяльнісний

критерії готовності до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі початкової школи.

Так, мотиваційний критерій відображає інтереси, потреби та мотиви особистості і включає:

- емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професії;
- позитивне сприйняття актуальності інтегрованого підходу в освіті та розуміння його значущості;
- зацікавленість здобувача в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованого підходу;
- бажання реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності / підготовки конспектів уроків;
- спрямованість на застосування інтегрованих завдань на уроках.

Когнітивний критерій передбачає опанування системою теоретичних знань та включає такі показники:

- усвідомлення сутності та змісту інтегрованого навчання;
- знання видів та способів інтеграції;
- розуміння психологічних засад інтегрованого навчання (в тому числі обумовлених віковими особливостями молодших школярів);
- знання структури та принципів побудови інтегрованих уроків.

В свою чергу діяльнісний критерій передбачає сформованість вмінь та охоплює:

- вміння самостійно конструювати інтегровані уроки;
- здатність розробляти інтегровані завдання;
- уміння організовувати інтерактивні завдання, проводити інтерактивні уроки та оперативно корегувати / перебудовувати їх за потребою.

Характеристику визначених критеріїв і показників було покладено в основу опису трьох рівні готовності (високого, середнього та початкового) майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Так, високий рівень готовності у здобувачів характеризується позитивним

емоційно-ціннісним ставленням до майбутньої професії загалом та сприйняттям актуальності інтегрованого підходу в освіті та розуміння його значущості зокрема; вираженою зацікавленістю в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованого підходу; бажанням реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності; вираженою спрямованістю на застосування інтегрованих завдань на уроках; глибоким усвідомленням сутності та змісту інтегрованого навчання та його психологічних засад; наявністю знань видів, способів інтеграції та структури побудови інтегрованих уроків; здатністю самостійно та креативно конструювати та проводити інтегровані уроки та інтегровані завдання.

Середній рівень готовності майбутніх вчителів характеризується ситуативно позитивним або нейтральним ставленням до майбутньої професії; в цілому позитивним сприйняттям актуальності інтегрованого підходу в освіті; помірною зацікавленістю в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованого підходу; ситуативним бажанням реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності; усвідомленням сутності та змісту інтегрованого навчання та його психологічних засад; наявністю знань видів, способів інтеграції та структури побудови інтегрованих уроків; вміннями конструювати та проводити інтегровані уроки та інтегровані завдання, але без видимих проявів творчого підходу.

В свою чергу початковий рівень готовності констатується у здобувачів, які нейтрально ставляться як до майбутньої професії, так і до застосування інтегрованого підходу в освіті; не виявляють зацікавленість в оволодінні теорією та практикою інтегрованого підходу; не схильні реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності; поверхово усвідомлюють сутність та зміст інтегрованого навчання, його психологічні засади; мають фрагментарні знання про види, способи інтеграції та структуру побудови інтегрованих уроків; планують інтегровані уроки та інтегровані завдання лише за допомогою викладача/вчителя-наставника.

Для визначення рівня сформованості готовності майбутніх учителів

початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі було дібрано відповідний діагностичний інструментарій, а саме:

- методика оцінки мотивації професійно-педагогічної діяльності [12, с. 9];

- тест «Розуміння змісту інтегрованого навчання в початковій освіті» (О. Муращенко) [34, с. 274];

- тест «Сформованість системи психолого-педагогічних знань з інтегрованого навчання» (О. Муращенко) [34, с. 276];

- карта самооцінки готовності студентів до інтегрованого навчання учнів початкових класів (В. Поберецька) [49];

- самоперевірка рівня володіння професійними навичками реалізації інтегрованого навчання (О. Габрилович) [2];

- спостереження під час навчальної та виробничої педагогічної практики.

Для проведення констатувального етапу експерименту було залучено 35 студентів 3 та 4 курсу Запорізького національного університету (денної та заочної форми здобуття освіти), а також 10 здобувачів четвертого курсу Економіко-правничий фахового коледжу ЗНУ. Відповідно мета цього етапу: визначити вихідний рівень готовності майбутніх вчителів початкової освіти до інтегрованого навчання учнів.

Розглянемо зазначений діагностичний інструментарій та інтерпретацію результатів більш детально.

Методика оцінки мотивації професійно-педагогічної діяльності, в основу якої покладена концепція внутрішньої і зовнішньої мотивації, відповідно, призначена для мотивації професійної діяльності загалом та для діагностики мотивації професійно-педагогічної діяльності зокрема. У шкалі мотивів професійної діяльності досліджувані мають самооцінити значущість мотивів професійної діяльності, а саме:

- грошовий заробіток;

- прагнення до кар’єрного зростання;

- прагнення до уникнення критики з боку керівника або колег;

- прагнення до уникнення можливих покарань або неприємностей;

- потреба у досягненні соціального престижу та поваги з боку інших;

- задоволення від процесу та результату роботи;

- можливість найбільш повної самореалізації в професійній діяльності.

П'ятибальна шкала оцінювання має таку градацію: виявлення мотивів у дуже незначній / достатньо незначній / в невеликій, але й не малій / в достатньо великій / в дуже великій мірі.

Інтерпретація даних дозволяє визначити показники внутрішньої, зовнішньої позитивної і зовнішньої негативної мотивації.

Аналіз отриманих результатів виявляє мотиваційний комплекс особистості, як співвідношення трьох видів мотивації. Оптимальний комплекс визначається у випадку, коли внутрішня мотивація вища або дорівнює зовнішній позитивній мотивації та, звісно, вищі за зовнішню негативну мотивацію.

Обробка відповідей респондентів показала, що тільки у 22,2% спостерігається оптимальний комплекс трьох видів мотивації, з них:

- у 6,7% (відсоток загальної кількості опитуваних) внутрішня мотивація вища ніж зовнішня позитивна мотивація;

- у 15,6% (відсоток загальної кількості опитуваних) внутрішня мотивація дорівнює зовнішній позитивній мотивації.

Авторський тест «Розуміння змісту інтегрованого навчання в початковій освіті» О. Муращенко, дозволяє визначити сформованість показників когнітивного критерію. Так, поставлені запитання стосуються:

- розуміння сутності понять «інтеграція», «міжпредметні зв'язки» та їх різниці;

- знань видів та рівнів інтеграції, способів організації інтегрованого навчання;

- зв'язку між впровадження діяльнісного підходу на інтеграцію навчання;

- усвідомлення значення інтегрованого навчання тощо.

За кожну правильну відповідь студент отримує 1 бал, а сума балів

переводиться в 100-бальну систему відповідно до запропонованої формули.

Так, аналіз отриманих відповідей дозволив констатувати високий рівень сформованості розуміння змісту інтегрованого навчання тільки у % опитуваних (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Результати діагностики рівня розуміння змісту інтегрованого навчання в початковій освіті

Діапазон балів	%
0-30	22,2
40-70	66,7
80-100	11,1

Доповнює уявлення про усвідомлення студентами особливостей інтеграції тест «Сформованість системи психолого-педагогічних знань з інтегрованого навчання» (О. Муращенко). Блок цих питань стосується:

- розуміння мети та принципів інтегрованого навчання;
- знань науковців, які займалися означеною проблемою;
- підходів до організації інтегрованого навчання, зокрема, діяльнісного та тематичного;
- організації тематичних днів у початковій школі та ін.

Як і в попередньому тестуванні, сума отриманих студентом балів переводиться в 100-бальну систему відповідно до поданої авторкою формули [34].

Аналіз відповідей респондентів дозволяє констатувати переважно середній та низький рівень (% та % відповідно) сформованості системи психолого-педагогічних знань з інтегрованого навчання (табл. 2.2).

В свою чергу карта самооцінки готовності студентів до інтегрованого навчання учнів початкових класів (В. Поберецька) дозволяє проаналізувати сформованість показників мотиваційного критерію (додаток А). Так, запитання анкети визначає рангове місце:

- інтересу до здійснення інтегрованого навчання;
- розуміння значущості інтегрованого навчання;
- прагнення отримати високу оцінку своєї майбутньої педагогічної діяльності;
- потреби в формуванні та розвитку знань і умінь до здійснення інтегрованого навчання;
- наявності впевненості в своїх уміннях здійснювати інтегроване навчання;
- потреби в підвищенні рівня професійної готовності та формуванні знань і умінь до здійснення інтегрованого навчання учнів.

Таблиця 2.2

Результати діагностики рівня сформованості системи психолого-педагогічних знань з інтегрованого навчання

Діапазон балів	%
0-30	20,0
40-70	71,1
80-100	8,9

Найбільше значення опитувані надали: прагненню отримати високу оцінку своєї майбутньої педагогічної діяльності та потребі в підвищенні рівня професійної готовності до інтегрованого навчання учнів. Проте зазначимо, що, в переважній більшості випадків, найвище рангове місце становило чотири бали.

Перевірити сформованість показників діяльнісного критерію дозволяє самоперевірка рівня володіння професійними навичками реалізації інтегрованого навчання (за О. Габрилович). Зокрема, здобувачам надаються практичні завдання:

1. Розробити комплексну карту уроку з міжпредметними зв’язками з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (1 клас) за запропонованою викладачем темою.
2. Спланувати тематичний тиждень для учнів другого класу за

запропонованою викладачем темою.

3. Розробити фрагмент уроку-дослідження з української мови (3 клас) за запропонованою викладачем темою.

4. Навести приклади створення проблемної ситуації на уроці математики в четвертому класі із застосуванням діяльнісного підходу (додаток Б).

Авторка карти пропонує самооцінити виконання практичних завдань балами від 1 до 5. Разом з тим ми запропонували викладачам також здійснити оцінювання завдання з подальшим співставленням результатів самооцінювання студента за критеріями:

- відображення ідеї інтеграції під час формулювання мети уроку (в тому числі розвиток наскрізних умінь);
- поєднання змісту різних навчальних предметів на змістовому, процесуальному та організаційному рівні його реалізації;
- доцільність використання методів інтегрованого навчання, їх відповідність змісту та меті уроку;
- створення умов для різних активних видів діяльності;
- добір завдань, які реалізують інтеграцію різних галузей початкової освіти;
- доцільність використання ІКТ;
- цілісність структури інтегрованого уроку/ фрагменту уроку) та ін.

Також означені критерії використовувались під час спостереження за діяльністю студентів під час практики. Крім того оцінювались уміння:

- організовувати інтерактивні завдання;
- проводити інтерактивні уроки;
- ефективно застосовувати методи інтегрованого навчання;
- оперативно корегувати / перебудовувати уроки/завдання за потребою та ін.

Також зверталась увага і на результати самоосвіти майбутніх вчителів, наприклад, наявність сертифікатів за пройдені вебінари/семінари тощо.

Отримані результати самоперевірки сформованості показників діяльнісного критерію та оцінювання практичної діяльності студентів викладачами вказують на певну неузгодженість. До прикладу, високий рівень сформованості відповідних показників констатували у себе 20,0% здобувачів. Натомість викладачі оцінили практичну діяльність на високому рівні тільки у 8,9% студентів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати діагностики рівня сформованість показників діяльнісного критерію

Рівень	Самооцінювання, %	Оцінювання викладачами, %
Високий	20,0	8,9
Середній	75,6	77,8
Початковий	4,4	13,3

Отже, дібраний діагностичний інструментарій дозволив констатувати переважно середній та низький рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рівень готовності майбутніх вчителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу

Курс навчання / Рівень	Високий	Середній	Низький
3 курс	2 (11,8%)	8 (47,1%)	7 (41,1%)
4 курс	3 (16,7%)	10 (55,5%)	5 (27,8%)
4 курс (ЕПФК)	1 (10,0%)	5 (50,0%)	4 (40,0%)
Всього	6 (13,3%)	23 (51,1%)	16 (35,6%)

Аналіз анкет, методик, тестів та даних спостережень респондентів

дозволив визначити такі недоліки та проблеми:

- недостатнє усвідомлення актуальності інтегрованого підходу в освіті та розуміння його значущості, сутності та змісту;
- зацікавленість здобувачів в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованого підходу виявили 55,6% опитуваних;
- нестійке бажання реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності;
- поверхові знання видів та способів інтеграції, психологічних засад інтегрованого навчання у 62,2% опитуваних;
- несформовані вміння самостійно конструювати інтегровані уроки та інтегровані завдання.

Отримані результати переконують у потребі цілеспрямованої професійної підготовки до впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи, а саме, обґрунтування педагогічних умов такої підготовки.

2.2. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі

Модернізація системи підготовки майбутніх учителів початкових класів передбачає оновлення її змісту у відповідності до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та Державного стандарту початкової освіти, в яких, з-поміж, іншого акцентується на важливості інтегрованого підходу в освітньому процесі. Враховуючи такі вимоги та аналізуючи результати констатувального етапу педагогічного експерименту, ми здійснили формувальний етап.

Так, підготовка вчителів має включати розуміння теоретичних основ і практичних можливостей інтегративного підходу в початковій школі; студенти повинні бути залучені до практичного досвіду інтегративного навчання

(спостереження, аналіз та проведення інтегрованих уроків); подолати суперечності у своїх переконаннях щодо інтегрованого підходу і спробувати нові методи та стратегії його реалізації [84].

Сутність формувального етапу педагогічного експерименту полягала у створенні педагогічних умов для студентів експериментальних груп, які б сприяли підвищенню рівня готовності до застосування інтегрованого підходу.

Загалом педагогічні умови – це зовнішні обставини, які забезпечують функціонування та розвиток процесу, що вимагає певного упорядкування [64]. Педагогічні умови, за переконанням Є. Хрикова, мають локальний характер та спрямовані на вирішення вузьких педагогічних цілей. Серед властивостей умов автор виділяє спрямованість на організацію педагогічної діяльності (практичну, нормативну спрямованість); спрямованість на підвищення ефективності педагогічної діяльності та ін. [79]

Якщо педагогічні умови є особливостями організації освітнього процесу, які детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості, то під педагогічними умовами в контексті тематики нашого дослідження, ми розуміємо спеціально організоване середовище в закладі вищої освіти, в якому проводиться цілеспрямована робота по формуванню в майбутніх учителів готовності до запровадження інтегрованого навчання. Такими умовами ми визначаємо:

1) Формування позитивного ставлення до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

2) Формування системи знань про сутність та особливості інтегрованого навчання в початковій школі.

3) Розвиток умінь упроваджувати інтегрований підхід.

4) Застосування інтегрованого підходу у процесі фахової підготовки викладачами закладу вищої освіти.

Зупинимося на них більш детально.

1) Формування позитивного ставлення до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі

Формування мотивів, що спонукають до позитивного ставлення до

педагогічної професії є основою засвоєння знань та вмінь, сприйняття цілей та завдань майбутнього фаху.

Виховуючи / закріплюючи зацікавленість до педагогічної професії викладачі ЗВО мають формувати уявлення про суспільну значущість та зміст діяльності вчителі початкових класів, при цьому враховувати групи мотивів, пов'язаних із професійною діяльністю, а саме:

- мотиви, пов'язані із сформованим у суспільстві ставленням до професії (усвідомлення суспільної значущості професії);

- внутрішні мотиви, пов'язані зі змістом вчительської професії та зумовлені особистим інтересом;

- мотиви, пов'язані з особистісними потребами (у самоствердженні, спілкуванні, домінуванні та ін.);

- мотиви, засновані на інтересі до зовнішніх та другорядних характеристик професійної діяльності;

- мотиви, що відображають аспекти професійної самосвідомості особистості [31, с. 119].

В контексті теми нашого дослідження варто формувати:

- пізнавальний інтерес до питань, пов'язаних з інтеграційними процесами в освіті;

- усвідомлене розуміння актуальності інтеграції в освіті;

- потребу в оволодінні теорією і практикою інтегрованого навчання;

- бажання реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності;

- спрямованість на застосування інтегрованих завдань на уроках.

Так, майбутні педагоги мають усвідомити, що інтегрований підхід дозволяє скоротити терміни вивчення тем та інтенсифікувати освітній процес, уникнути дублювання схожого матеріалу з різних освітніх галузей, позитивно впливає на розвиток самостійності, пізнавальної активності молодших школярів, активізує мисленнєві процеси, спонукає до узагальнення інформації з різних наук, відповідає природній допитливості дітей. Крім того такий підхід формує

мотивацію до навчальної діяльності молодших школярів, розвиває креативність, сприяє тому, що здобуті знання можна використовувати у практичній діяльності [11].

На нашу думку, реалізації визначено умови сприятиме:

1) добір завдань з урахуванням інтересів і можливостей студентів, формування сприятливої психологічної атмосфери на навчальних заняттях, до прикладу, шляхом створення ситуації успіху [21];

2) використанні креативних, нестандартних завдань для виховання ставлення до професійної діяльності як до творчого процесу;

3) застосування методики «Дерево цілей», з метою формування у студентів цілепокладання професійної діяльності та ін. [62]

Викладачі мають переконати майбутніх учителів початкових класів в тому, що інтегрований підхід дозволяє пов'язувати те, що вивчають учні в одній освітній галузі, із відповідним змістом в іншій галузі, якість результатів навчання покращується, оскільки учні можуть інтегрувати інформацію з різних дисциплін, а не здобувати їх ізольовано. До того ж інтегроване навчання, готує дитину до навчання впродовж життя та дозволяє молодшому школяру швидко сприймати взаємозв'язок між освітніми галузями [85].

Отже, якщо студент розумітиме значущість діяльності вчителів початкових класів загалом та у впровадженні інтегрованого підходу зокрема, він усвідомить необхідність оволодіння фаховими дисциплінами, буде прагнути досліджувати інновації в освіті та поповнювати свої професійні знання.

2) Формування системи знань про сутність та особливості інтегрованого навчання в початковій школі

Для того щоб студенти не боялися застосовувати інтегрований підхід, потрібно сформувати систему знань про його особливості та сутність. Варто ознайомити майбутніх учителів як з інтегрованими курсами, зазначеними в Типових програмах, так і з характерними особливостями інтегрованих курсів альтернативних програм, затвердженими МОН.

Цю умову можна реалізувати двома шляхами:

1) вивчення відповідних тем на фахових дисциплінах;

2) впровадження обов'язкової або вибіркової дисципліни, на якій будуть розглядатися особливості реалізації інтегрованого підходу в початковій освіті.

Який би шлях не було обрано в межах освітньо-професійної програми, викладачі мають сприяти формуванню у студентів знань й умінь інтегрувати зміст предметів початкової школи, розкрити особливості структури та побудови різних видів інтегрованих уроків [80].

В межах реалізації інтегрованого підходу студентів варто орієнтувати на розвиток наскрізних вмінь молодших школярів, а саме: формування критичного мислення, оцінки надійності джерел інформації; аналізу та оцінки власних чи чужих висловлювань; вміння робити припущення, формулювати висновки, наводити аргументи; порівнювати різні точки зору; приймати обґрунтовані рішення [71].

Фахові дисципліни, які сприятимуть реалізації цієї умови визначено такі:

- Педагогіка / Загальна педагогіка / Педагогіка початкової освіти;
- Дидактика / Дидактика початкової освіти;
- Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»;
- Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (або окремі методики, якщо вони є в навчальному плані ОПП конкретного ЗВО: методика викладання природничої, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської та історичної освітніх галузей) та ін.

Окрема дисципліна (обов'язкова чи вибіркова) може мати такі варіанти назв:

- Інтегрований підхід до навчання в початковій школі
- Інтеграція освітніх галузей в початковій школі
- Практична реалізація інтегрованого підходу в початковій освіті та ін.

В межах окремої дисципліни або в межах тем фахових дисциплін рекомендуємо розглянути такі теми:

- Генеза інтеграції в освіті
- Європейський досвід реалізації ідеї інтеграції в освіті

- Інтеграція як освітня стратегія Нової української школи
- Нормативно-правове забезпечення інтегрованого навчання в сучасній початковій школі
- Психологічні засади інтегрованого навчання
- Мета та завдання процесу інтеграції з початкової освіти
- Функції інтеграції
- Принципи реалізації інтегрованого підходу (типові програми НУШ-1, НУШ-2, авторські програми)
- Умови реалізації інтегрованого підходу
- Види, способи, рівні інтеграції
- Тематична інтеграція змісту початкової освіти
- Діяльнісний підхід до інтеграції навчання
- Планування тематичного дня і тижня в початковій школі
- Структура інтегрованого уроку
- Методи, засоби і прийоми навчання в межах інтегрованих курсів
- Вимоги до створення інтегрованих завдань
- Проєктне навчання як провідний засіб інтегрованого підходу та ін.

Також викладачам ЗВО варто ознайомитися самим та, відповідно, знайомити студентів із сучасними посібниками, пов’язаними з темою інтеграції.

Наведемо приклади деяких з них:

- «Нова українська школа: порадник для вчителя», за загальною редакцією Н. Бібік (2018): один із перших посібників, в якому розкрито теми інтеграції, а саме, тематичного та діяльнісного підходу [35];
- «Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи» : навчально-методичний посібник, укладачами якого є Н. Ларіонова та Н. Стрельцова (2018): розглянуто особливості інтегрованого навчання в початковій школі та шляхи його реалізації (інтеграція освітніх галузей, запровадження інтегрованих курсів, проєктування тематичного дня, значення навчальних проєктів) [19];
- Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська

школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу» (2019): розглянуто сутність інтеграції в мистецькій освіті; мистецький тезаурус як фактор інтеграції; формування ключових компетентностей на уроках мистецтва (шляхом інтеграції) та ін. [32];

- Пушкарьова Т. О., Топузов О. М. «Інтегративно-діяльнісна педагогіка: монографія» (2019): проаналізована ретроспектива інтеграції, її методологічні основи та психолого-педагогічні аспекти, подано обґрунтування інтеграції як педагогічної технології [58];
- Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» (2019): розглядається методика відповідного курсу; визначаються особливості запровадження інтегрованого навчання на засадах компетентнісного підходу, подаються методи навчання, структура уроку, запропоновано відповідне ресурсне забезпечення [10];
- Вакарін С. І. «Нова українська школа: Дидактичні основи STREAM освіти в початковій школі» : навчально-методичний посібник (2021): подаються шляхи розвитку умінь бачити картину в цілому; знайомство з елементами STREAM-освіти через інтегрований підхід [7] та ін.

3) Розвиток умінь упровадження інтегрованого підходу

Для того, щоб здобувачі в подальшій професійній діяльності застосовували інтегрований підхід, потрібно створити умови для накопичення практичного досвіду. Такий досвід можна формувати на практичних заняттях, під час проєктної діяльності, протягом проходження навчальної й виробничої практик. Це дозволить поглибити знання, встановити зв’язки між теоретичним матеріалом та практичною діяльністю вчителя, розвинути навички аналізу, порівняння традиційного та інтегрованого підходу тощо.

Наведемо приклади практичних завдань для розвитку відповідних умінь:

- Навести приклади вертикальної та горизонтальної інтеграції
- Навести приклади міжпредметної та внутрішньопредметної

інтеграції

- Створити пам’ятку для вчителя «Вимоги до інтегрованого заняття»
- Створити порівняльну таблицю предметного та інтегрованого навчання
- Розробити інтегроване завдання з ….
- Розробити конспект уроку … з міжпредметними зв’язками
- Розробити конспект інтегрованого уроку
- Створити теку (файл-пам’ятку) тематичних днів, тижнів / місяців для 1-4 класів
- Розробити «Я-схеми» для учнів для кожного з видів діяльності ротаційних моделей «Щоденні 5» і «Щоденні 3»
- Дібрати приклади завдань для різних видів діяльності ротаційної моделі «Щоденні 3» / «Щоденні 5»
- Створити пам’ятку для вчителя щодо змісту кожного виду діяльності ротаційної моделі «Щоденні 3» / «Щоденні 5»
- Створити інтелект-карту одного тематичного дня: вказати предмети та запропонувати завдання в межах визначеної тематики
- Запропонувати теми дня для тематичного тижня … / назви для тематичних тижнів або місяців
- Розробити конспект уроку та визначити, з якими освітніми галузями / предметами відбувається інтеграція
- Розробити детальний конспект тематичного дня в початковій школі та презентувати його

Крім посібників, що зазначені вище, для виконання практичних завдань та для підготовки до практики, можна пропонувати студентам такі, в яких подано розробки ранкових зустрічей (авт. Н. Бабіченко, М. Банник, Н. Ларіонова, О. Нечипоренко, С. Хівренко С. Сигида, Н. Стрельцова, та ін.), тематичних днів (авт. О. Бурська, Н. Жиганюк, І. Кодола., О. Стеценко, О. Чорнобай, А. Яковенко та ін.), які побудовані на засадах інтегрованого підходу. Також вдалим прикладом інтеграції є модельні навчальні програми для 1-го класу

авторського колективу під керівництвом Р. Б. Шияна (https://drive.google.com/drive/folders/1HiIZwjNnpHFD0QIiMa0-oISO8nsf1iby). Компанією The LEGO® Foundation створено посібник планування та організації проєктної діяльності. В посібнику продано розробки проєктів для учнів 1-4 класів з урахуванням тем, запропонованих модельними програмами [56].

В нагоді студентам можуть стати і освітянські сайти та платформи, де подано розробки інтегрованих уроків та завдань: Всеосвіта (https://vseosvita.ua/), На урок (https://naurok.com.ua/), Шкільне життя (https://www.schoollife.org.ua/), Видавництво Світич (https://svitdovkola.org/), Знайшов (https://znayshov.com/) та ін. Цікавою є і платформа Кейс-уроки (https://www.edufuture.biz/ua/), на якій власне і подано інтегровані уроки. Безкоштовними для читачів є розробки на такі теми: «Їсти чи не їсти», «Листяна вгадайка».

На освітній платформі «Сторія» (https://storiya.info/) подається приклад інтегрованого завдання «Водний світ твого ланч-боксу», в якому поєднано математику та природничу освітню галузь, зокрема, екологію. Діти за допомогою інфографіки досліджують «водний слід» продукту, тобто, скільки води використовується для виготовлення відомих дітям продуктів (гамбургер, піца, яблуко, варене яйце тощо). Потім учні прораховують «водний слід» продуктів їхніх ланч-боксів (або зображених на світлинах), позначають на шкалі мірних склянок, а після цього з метою формування позитивних екологічних звичок, пропонують продукти, які б не перевищували визначену вчителем кількість «водного сліду».

На платформі EdEra (https://ed-era.com/courses/) в курсі для вчителів початкових класів третій модуль має назву «Інтегроване навчання» та містить відеоматеріал, тести для самоконтролю / оцінювання на теми: наскрізні вміння, інтеграція та інтегроване навчання, тематичний та діяльнісний підхід, «Щоденні 5» / «Щоденні 3». Здобувачі можуть ознайомитися із змістом відео, виконати завдання, запропоновані викладачем або пройшовши курс, надати відповідний сертифікат про проходження, з метою зарахування його в межах неформальної освіти на відповідну дисципліну.

4) Застосування інтегрованого підходу у процесі фахової підготовки викладачами закладу вищої освіти

Для підготовки майбутніх учителів початкових класів до інтегрованого навчання учнів, вслід за В. Поберецькою, вважаємо за необхідне застосування інтегрованого підходу у викладанні фахових дисциплін. В такому випадку інтегрований підхід у процесі підготовки здобувачів забезпечуватиме поєднання теоретичних знань і практики для формування готовності до інтегрованого навчання учнів [49]. А підходи, які використовуватимуть викладачі, студенти будуть використовувати у власній практиці.

З цією метою, на лекційних та практичних заняттях, викладачі поряд із традиційними методами навчання (аналіз відеоуроків, бесіди, дискусії, методи само- та взаємоконтролю тощо), можуть застосовувати такі інноваційні методи як: інтерактивні (обговорення проблеми у загальному колі, аналіз ситуацій, займи / зміни позицію, мозковий штурм та ін.), технології розвитку критичного мислення (кластер, таблиця «З-Х-Д», сенквейн, концептуальна таблиця та ін.), проблемні методи навчання, ділову гру / мікровикладання, групову роботу, проєкти, а також case-stady, e-learning, перевернуте навчання тощо.

Викладачам фахових дисциплін варто знаходити взаємозв’язки (міжпредметні та внутрішньопредметні) під час їх викладання, демонструючи інтеграцію і в освітньому процесі ЗВО. В нагоді стане проведення бінарних, гостьових лекцій колег з одного або різних закладів вищої освіти (для демонстрації міжпредметних зв’язків) та майстер-класів із запрошенням вчителів-практиків, що стане прикладом взаємозв’язку (інтеграції) теоретичної та практичної підготовки.

Також на навчальних заняттях у ЗВО варто створити середовище взаємоповаги та довіри; атмосфери, яка б заохочувала творчість студентів та спонукала до продукування нових / оригінальних ідей, формувала впевненість здобувачів у своїх силах.

Інтеграція теоретичного і практичного складників підготовки здобувачів сприятиме утворенню цілісності освітнього процесу, формуванню комплексних

знань в галузі психолого-педагогічних і фахових дисциплін [13].

Впровадження визначених умов в освітньому процесі ЗВО передбачає і формування у здобувачів таких особистісних та професійних якостей як адаптативність, гнучкість, креативність, динамізм особистості, здатність до професійного саморозвитку.

Таким чином, оскільки інтегративне навчання є однією з найактуальніших парадигм сучасної освіти, відповідна підготовка здобувачів має здійснюватися протягом усього періоду навчання у закладах вищої освіти. Передбачувана ефективність підготовки вчителів до впровадження інтегрованого підходу передбачає дотримання визначених нами умов, а саме: формування позитивного ставлення до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі; формування системи знань про сутність та особливості інтегрованого навчання в початковій школі; розвиток умінь упроваджувати інтегрований підхід; застосування інтегрованого підходу у процесі фахової підготовки викладачами закладу вищої освіти. Дотримання визначених умов, на наше глибоке переконання, забезпечить позитивне сприйняття актуальності інтегрованого підходу в освіті та бажання реалізовувати інтегрований підхід під час практичної діяльності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до завдань кваліфікаційної роботи:

1) Досліджено розвиток інтеграційних процесів в освіті. Зокрема, визначено, що основою створення адекватної картини світу є інтеграція, яка забезпечує узагальнення окремих образів, понять, уявлень людини про навколишній світ та саму себе. Інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів. Інтеграція в освіті виступає фактором розвитку освітньої системи, процесом і результатом взаємодії структурних елементів змісту освіти, що сприяє системності знань в учнів. Поняття «інтеграція» в освіті розвивалося в такому порядку: комплексність навчання – реалізація міжпредметних зв'язків – інтеграція як дидактичний принцип – інтегровано-діяльнісна освіта.

Вітчизняні дослідники висвітлюють різні аспекти поняття «інтеграція», яке, як правило, трактується як цілісність, єдність, взаємодія. Інтегрований підхід в освіти забезпечує засвоєння взаємозв'язків різних понять, явищ, процесів дійсності, дозволяє формувати цілісні уявлення про світ, допомагає сформувати єдину картину світу.

2) Визначено особливості інтегрованого навчання в початковій школі в контексті запровадження концепції Нової української школи.

В роботі зазначено, що інтегроване навчання молодших школярів – це спільна діяльність суб'єктів освітнього процесу в початковій школі, що спрямована на забезпечення активної діяльності у цілісному пізнанні світу кожною дитиною на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей. Інтегрований підхід до навчання забезпечує активний вияв самостійних зусиль учнів у творчому оволодінні знаннями, уміннями і навичками, створює систему взаємодій між учасниками навчального процесу, яка спрямована на виявлення і узгодження ціннісно-смислових орієнтацій та забезпечення діяльності молодшого школяра відповідно до його особистісного потенціалу. Доведено, що застосування інтегрованого підходу в початковій школі

обумовлено психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку: для дітей цієї вікової групи властиве не розчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, а цілісне. Визначено, що шляхами реалізації інтегрованого підходу в початковій школі є інтегровані уроки; інтегровані або тематичні дні / тижні / місяці; інтегровані завдання; інтегровані курси; проєктна робота.

Аналіз Державного стандарту початкової освіти, типових та авторських (альтернативних) освітніх програм указує на те, що їхньої спільною особливістю є інтегративний характер освітньої діяльності, спрямований на формування ключових компетентностей молодших школярів. Інтегроване навчання створює сприятливі умови для всебічного гармонійного розвитку дитини, забезпечують меншу стомлюваність учнів, передбачає різні активні види діяльності. Таким чином, педагог має усвідомити значущість інтегрованого підходу для формування в учнів цілісної картини світу.

3) Проаналізовано існуючу теорію та практику підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Акцентовано, що впровадження в шкільну практику інтегрованого підходу, вимагає такої підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти, що дозволяє в повній мірі використовувати можливості інтегрованого навчання. Зокрема, у Стандартах вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта зазначено, що здобувачі мають бути готовими до впровадження інтегрованого навчання.

Підготовка майбутніх учителів у ЗВО до інтегрованого навчання молодших школярів розглядається науковцями як процес, що спрямований на набуття та удосконалення майбутніми фахівцями своїх професійних знань, розвиток їхніх педагогічних умінь, особистісно-професійних якостей, мотиваційно-ціннісної сфери, накопичення і збагачення особистісного та професійного досвіду використання інноваційних інтегрованих технологій навчання, формування психолого-педагогічної та практичної готовності педагога до інтегрованого навчання.

Аналіз освітньо-професійних програм «Початкова освіта» та робочих програми навчальних дисциплін переконує, що серед обов'язкових дисциплін в більшості ЗВО відсутня окрема дисципліна пов'язана з вивченням реалізації інтегрованого підходу. Питання інтеграції частіше піднімаються в межах вивчення «Методики викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а в межах вивчення інших фахових дисциплін означена проблема вивчається фрагментарно.

4) Вивчено стан готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі.

Зокрема, готовність майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого навчання молодших школярів розуміємо як складне структурне утворення, яке містить сукупність цінностей, мотивів, здібностей, особистісних якостей, що сприяють ефективному впровадженню інтегративного підходу в освітньому процесі початкової школи. Виділено мотиваційний, когнітивний та діяльнісний критерії та відповідні показники готовності до впровадження інтегрованого підходу в освітньому процесі початкової школи, а також схарактеризовано високий, середній та початковий рівень готовності.

Запропоновано діагностичний інструментарій, а саме: методика оцінки мотивації професійно-педагогічної діяльності; тест «Розуміння змісту інтегрованого навчання в початковій освіті»; тест «Сформованість системи психолого-педагогічних знань з інтегрованого навчання»; карта самооцінки готовності студентів до інтегрованого навчання учнів початкових класів; - самоперевірка рівня володіння професійними навичками реалізації інтегрованого навчання; спостереження під час навчальної та виробничої педагогічної практики. Дібраний діагностичний інструментарій дозволив констатувати переважно середній (51,1%) та низький (35,6%) рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи

5) Визначено та схарактеризовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого

підходу в освітньому процесі, а саме: формування позитивного ставлення до застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі; формування системи знань про сутність та особливості інтегрованого навчання в початковій школі; розвиток умінь упроваджувати інтегрований підхід; застосування інтегрованого підходу у процесі фахової підготовки викладачами закладу вищої освіти. Дотримання викладачами закладів вищої освіти запропонованих умов сприятиме підвищенню рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованого підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартків О. С., Дурманенко Є. А., Дурманенко О. Л. Інноваційні технології професійної підготовки майбутніх вихователів до інтегрованого навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 52. Т. 1. С. 76-80.

2. Бартків О., Семенов О. Інтегроване навчання дітей дошкільного віку (навчально-методичні рекомендації). Луцьк: ПП Ю. Мажула, 2022. 52 с.

3. Березенко Н. О. Комплексна система навчання в початковій освіті України (1920–1932 рр.). *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 196-199.

4. Білоконна Н., Лисевич О. Інтеграції навчання як засіб формування особистості учня Нової української школи. *Підготовка майбутніх педагогів у контекстістандартизації початкової освіти*: матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Бердянськ, 2019. С. 14-18.

5. Бірюк Л. Я., Голубенко С. М. Сутність і структура готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм освітнього процесу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2021. Вип. 81. С. 38-41.

6. Буряк Є. В. Генезис суспільного прогресу та теорія інтеграції: знання в перспективному розвитку підприємств та регіонів. *Економіка і організація управління*. 2019. № 4 (36). С. 92-100.

7. Вакарін С. І. Нова українська школа: Дидактичні основи STREAM освіти в початковій школі : навчально-методичний посіб. Київ : Саміт-книга, 2021. 144 с.

8. Вашуленко О. Використання міжпредметних зв’язків на уроках літературного читання як засобу реалізації компетентнісного підходу. URL: https://cutt.ly/qebc1SaM

9. Вітер Д. Концепції та підходи до дослідження інтеграційних процесів. *Геополітика україни: історія і сучасність*: *збірник наукових праць*. 2010. Вип. 3. С. 42-62.

10. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ : Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.

11. Гарачук Т. В. Наукові підходи до викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 28. С. 139-145.

12. Діагностувальні методики / укладач Т. В. Бойко. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2013. 40 с.

13. Дорошенко Т. В. Інтеграційні процеси в системі підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ загальної музичної освіти учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки.* 2015. Вип. 132. С. 70-75.

14. Драч І. І., Поберецька В.В. Наукове обґрунтування моделі підготовки майбутніх вчителів початкової освіти в педагогічних коледжах до інтегрованого навчання учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 74. Т. 2. С. 165-170.

15. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-12384

16. Іванченко Є. А. Передумови виникнення інтеграції в історії педагогічної думки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2009. № 3 (56). С. 237-243.

17. Іванчук М. Г. Психолого-педагогічні основи виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання : автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 41 с.

18. Іванчук М., Олійник М. Розвиток особистісного потенціал у молодшого школя ра в умовах інтегрованого навчання. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2019. Вип. 26. Т. 2. С. 254-259.

19. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник /

уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.

20. Інтегровані уроки у початковій школі / упоряд. Н. С. Вегера. Тернопіль: [б. в.], 2010. 160 с.

21. Іонова О. М., Сінопальнікова Н. М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2013. № 2 (6). С. 35-39.

22. Клочко А. О. Інтегрований підхід як сучасна форма організації навчального процесу. URL: https://cutt.ly/keb3C2a5

23. Козак Л. В, Коваль В. Ю. Проєктна діяльність як засіб підготовки дитини до навчання у новій українській школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020. № 71. Т. 1. С. 127-131.

24. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дисер. … д. пед. н.: 13.00.04. Умань, 2011. 512 с.

25. Коханко О. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження інтегрованого навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 3. С. 152-156.

26. Кришмарел В. Інтеграція в загальній середній освіті: сутнісні особливості, світові тенденції, українські перспективи. *Український Педагогічний журнал*. 2021. № 1. С. 65-74.

27. Кузьменко В. В. Міжпредметні зв’язки як засіб формування в учнів наукової картини світу в історії педагогічної думки. *Педагогічні науки: збірник наукових праць.* 2004. № 36. С. 35-39.

28. Лалак Н. Підготовка майбутніх фахівців до інтеграції навчального процесу в початковій школі. *Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія*. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018. С. 185-199.

29. Лоюк О. В. Педагогічний потенціал уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у формуванні уявлень молодших школярів. *Тенденції сучасної підготовки учителів початкової школи*: збірник за результатами матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Умань, 13 жовтня 2023 року). Умань, 2023. С. 188-192.

30. Луцан Н. І., Струк А. В. Міждисциплінарна інтеграція як педагогічна умова професійної підготовки майбутніх педагогів. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 54. Том 1. С. 154-156.

31. Маркова В. М. Професійна спрямованість майбутнього викладача вищої школи. *Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти:* матеріали VI Всеукраїнської науково-практична інтернет-конференції. URL: https://cutt.ly/leAmqRhi

32. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2019, 208 с.

33. Навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу / за ред. Л. Гуменюк, Н. Франчука. Львів : Центр освітньої політики, 2018. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1HiIZwjNnpHFD0QIiMa0-oISO8nsf1iby

34. Муращенко О. В. Підготовка вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти до інтегрованого навчання молодших школярів: дисерт. … канд. пед. н.: 13.00.04. Запоріжжя, 2021. 329 с.

35. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 27.10.2016 р. Київ, 2016. 40 с. URL: https://bit.ly/3npPoec

36. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

37. Онопрієнко О. В., Сковрцова С. О. Інтеграція у навчанні молодших школярів математики. URL: https://cutt.ly/FenKw37Z

38. Онопрієнко О. В. Проектна діяльність у початковій школі. URL:

https://cutt.ly/Men1bKd7

39. Освітня програма за педагогічною технологією «Росток» I Цикл (1-2 класи). URL: https://cutt.ly/IenKcfe4

40. Освітня програма за педагогічною технологією «Росток» II Цикл (3-4 класи). URL: https://cutt.ly/senKcUAF

41. Освітня програма початкової освіти «Світ чекає крилатих» (1-4 класи). URL: https://cutt.ly/NenKQvFw

42. Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» (1-4 класи)**.** URL: https://cutt.ly/qenKzSf2

43. Павелко В. Історико-педагогічні аспекти розвитку поняття «інтеграція». *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка».* 2022. № 15(47). С. 53-60. DOI: https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.7

44. Пастирська І. Я. Міжпредметні зв'язки як пропедевтичний етап розвитку інтеграції змісту освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 2. С. 17-20.

45. Педагогіка вищої школи: словник-довідник / упор. О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.

46. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія / за заг.ред. Г. В. Товканець. Мукачево : Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018 302 с.

47. Пелешок Е. Х, Гордієнко О. А. Розвиток ідеї міжпредметних зв'язків у педагогіці та проблема інтегрованого навчання. URL: http://eprints.zu.edu.ua/438/1/03pexpin.pdf

48. Підгорна Т., Твердохліб І. Особливості підготовки майбутніх учителів до впровадження інтегративного підходу в освітній процес. *Український педагогічний журнал.* 2023. № 3. С. 132-143.

49. Поберецька В. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів у педагогічних коледжах до інтегрованого навчання учнів: дисер. … д-ра філософії: 011. Київ, 2021. 304 с.

50. Поберецька В. Організація і методика проведення дослідно-

експериментальної роботи з підготовки вчителів початкової освіти в педагогічних коледжах до інтегрованого навчання учнів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. 1(48). С. 325-328.

51. Повстин О. В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти. *Вісник ЛДУ. БЖД.* 2014. № 10. С. 231-235.

52. Політологічний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ: Генеза, 1997. 400 с.

53. Прищепа О. П. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до музично-освітньої діяльності в контексті інтегративного підходу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 5. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 71. С. 201-204.

54. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18

55. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 зі змінами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

56. Проєктна робота в початковій школі. Методичний посібник із фасилітації проєктної роботи з учнями 1–4 класів / The LEGO® Foundation. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 212 с.

57. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: наказ № 1225 Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf

58. Пушкарьова Т. О., Топузов О. М. Інтегративно-діяльнісна педагогіка: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2019. 304 с.

59. Романова О. Інтеграція в початковій школі як могутній дидактичний засіб формування цілісної системи знань у свідомості молодших школярів. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*: збірник наукових праць. Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Київ : Міленіум, 2020. Вип. 3. С. 147-156.

60. Сінопальнікова Н. Набуття досвіду застосування інтегрованих форм і методів навчання в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Проблеми фізичного виховання і спорту.* 2010. № 6. С. 121-124.

61. Сінопальнікова Н. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі: автореф. дис. … канд. пед. н.: 13.00.04. Харків, 2010. 22 с.

62. Скорик Т. В. Цілепокладання як стратегія становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення:* матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28-29 трав. 2020 р.). Київ : Видавець КП ІАЦ «Волиньенегрософт», 2020. С. 615-616.

63. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

64. Сопівник Р., Діра Н. Аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4(11). С. 74-78.

65. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 № 357. URL: https://cutt.ly/IejWxMuO

66. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.2024 № 480. URL: https://cutt.ly/RejWvgAT

67. Стандарт фахової передвищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр»: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 801. URL: https://cutt.ly/UejWb1EI

68. Сухойваненко Л. Ф. Міжпредметні зв’язки у навчанні елементарної

математики майбутніх учителів математики: автореф. дис. … канд. пед. н.: 13.00.02. Київ, 2020. 26 с.

69. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький та ін.; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.

70. Тесленко Т. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення інтегрованих уроків в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 27. Том 4. С. 275-279.

71. Товканець Г. Майбутній учитель початкової школи в контексті реформування освітньої галузі: стратегія підготовки до професійної діяльності. *Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія*. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018. С. 11-28.

72. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: https://cutt.ly/meS2vAS1

73. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. URL: https://cutt.ly/JeS2vKkA

74. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL: https://cutt.ly/feS2vBC1

75. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р Б. 3-4 клас. URL: https://cutt.ly/zeS2v3nG

76. Трихліб К. О. Інтеграція: сутність і особливості. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики*: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. (м. Харків, 24 трав. 2016 р.). Харків, 2016. С. 100-105.

77. Хитра З. М. 1 Сучасний стан готовності вчителів початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу: аналіз результатів діагностики констатувального експерименту. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи*: збірник матеріалів Міжнародної наукової

конференції (м. Київ, 22.05.2014.). Київ, 2014. С. 145-153.

78. Хитра З. М. Проблеми підготовки вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. 2011. № 1 (11). С. 453-461.

79. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11-15.

80. Шанскова Т. І. Сучасні пріоритети професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення інтегрованих уроків. *Директор школи, ліцею, гімназії. Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до світового освітнього простору».* 2019. № 4(82). С. 504-514.

81. Шоловій М. Інтегроване навчання в початковій школі: теоретичний аспект. *Інноваційна педагогіка.* 2021. № 35. С. 186-189.

82. Ярмош Т. Проектні технології в процесі вивчення предметів учнями початкових класів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2012. № 2(18). С. 44-48.

83. Panayiotis A., Kyriakides L. The Dynamic Integrated Approach to teacher professional development: Rationale and Main Characteristics. *Teacher Development.* 2015. № 19(4). P. 535-552. DOI:10.1080/13664530.2015.1079550

84. Pinter K., Čapo M. Teacher training education and integrative education (integrated curriculum). URL: https://cutt.ly/XeAnBeEB

85. Peicu V. Integrated approach – challenges in pedagogical design of learning. *EDU WORLD 2018*: The 8th International Conference. DOI: https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.03.125

86. Toshkhonov A. T. An integrative approach to the development of mathematical thinking for future primary school teachers. *Pedagogy & Psychology. Theory and practice.* 2020. № 1 (27). P. 28-30.

87. Yaroshenko O. G., Samborska O. D., Kiv A. E. An integrated approach to digital training of prospective primary school teachers. *CTE Workshop Proceedings [Online]*. 2020. 7. P. 94-105. DOI: https://doi.org/10.55056/cte.314

ДОДАТКИ

Додаток А

Карта самооцінки готовності студентів до інтегрованого навчання учнів початкових класів (розробник В. Поберецька)

Інструкція. Оцініть себе за 5-бальною шкалою за кожним показником і визначте рівень своєї готовності до інтегрованого навчання учнів (обведіть значиму для Вас цифру).

1. Наявність інтересу до здійснення інтегрованого навчання учнів

1, 2, 3, 4, 5

2. Розуміння значимості інтегрованого навчання учнів

1, 2, 3, 4, 5

3. Прагнення отримати високу оцінку своєї майбутньої педагогічної діяльності

1, 2, 3, 4, 5

4. Потреба в формуванні та розвитку знань і умінь до здійснення інтегрованого навчання учнів

1, 2, 3, 4, 5

5. Впевненість в своїх уміннях здійснювати інтегроване навчання учнів

1, 2, 3, 4, 5

6. Потреба в підвищенні рівня професійної готовності до інтегрованого навчання учнів

1, 2, 3, 4, 5

7. Рангове місце потреби у формуванні знань і умінь до здійснення інтегрованого навчання учнів серед найбільш значущих потреб в реалізації педагогічної діяльності

1, 2, 3, 4, 5

Додаток Б

Самоперевірка рівня володіння професійними навичками реалізації інтегрованого навчання (За О.Габрилович)

Практичне завдання 1. Розробіть комплексну карту уроку з міжпредметними зв'язками з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1 класі за темою «Органи чуття – наші помічники».

Практичне завдання 2. Сплануйте тематичний тиждень освітнього процесу в 2 класі з теми «Способи передавання інформації».

Практичне завдання 3. Розробіть фрагмент уроку-дослідження ролі суфіксів у слові з української мови в 3 класі за темою «Словотворчі вправи та моделювання будови слів».

Практичне завдання 4. Наведіть приклад створення проблемної ситуації на уроці математики в 4 класі з теми «Одиниці вимірювання часу. Розв'язання задач на обчислення тривалості подій» у контексті його проведення за технологією діяльнісного підходу.

Шановні експерти, вам пропонується оцінити балами від 1 до 5 виконання практичних завдань за такими критеріями:

1. Уміння відобразити ідеї інтеграції під час формулювання комплексної мети уроку, досягнення якої сприяє розвитку наскрізних умінь учнів початкової школи на основі практичної діяльності в різних освітніх галузях.

2. Уміння поєднувати зміст різних навчальних предметів на змістовому, процесуальному та організаційному рівні його реалізації.

3. Доцільність та ефективність використання методів та технологій інтегрованого навчання, їх цільова спрямованість та відповідність змісту уроку.

4. Уміння створювати умови для активізації різних видів діяльності молодших школярів у процесі творчого самостійного відкриття нових знань.

5. Уміння розробляти (добирати) завдання, які реалізують інтеграцію різних галузей початкової освіти.

6. Доцільність використання ІКТ.

7. Цілісність структури інтегрованого уроку (фрагменту уроку), логічна взаємодія його елементів.

Отримана сума балів переводиться в 100 бальну систему по формулі:

$A6 = \Sigma$, балів $35 \cdot 100$